

TOIMIJUUTTA VÄLITILASSA
Turvapaikanhakijoiden toimijuuteen vaikuttavat tekijät

Hanna Juvakka
Sosiaalityön kandidaatin tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Avoin yliopisto
Syksy 2022

TIIVISTELMÄ

TOIMIJUUTTA VÄLITILASSA – Turvapaikanhakijoiden toimijuuteen vaikuttavat tekijät

Hanna Juvakka

Sosiaalityön kandidaatin tutkielma

Jyväskylän avoin yliopisto

Syksy 2022

27 sivua

Tutkielman tarkoituksena on selvittää turvapaikanhakijoiden toimijuuden haasteita ja mahdollisuuksia turvapaikkaprosessin aikana. Tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka tutkimusaineisto koostuu yhdeksästä tutkimuksesta. Kirjallisuuskatsaukseni teoreettinen viitekehys kiinnittyy toimijuuden käsitteeseen, joka ohjaa analyysiani.

Tutkimustulosten perusteella turvapaikanhakijoiden toimijuus muodostuu useista tekijöistä ja nämä osa-alueet näyttävät myös limittyvän toisiinsa. Turvapaikanhakijan toimijuus on rajattua lainsäädännöllisistä, kulttuurisista, sosiaalisista ja taloudellisista syistä johtuen. Toimijuuden puute näyttää liittyvän siihen, ettei yksilö pysty itse vaikuttamaan asioihin. Toimijuutta lisää se, että turvapaikanhakija keskittyy niihin asioihin, joihin hänellä on vaikutusvaltaa. Tällaisena tekijänä voi toimia esimerkiksi oman arjen järjestäminen mahdollisimman mielekkääksi.

Turvapaikanhakijalla on oikeuksien lisäksi velvollisuuksia, jotka pohjautuvat lainsäädäntöön. Lainsäädäntö asettaa turvapaikanhakijat erilaiseen asemaan suhteessa Suomen kansalaiseen. He elävät toisenlaisessa todellisuudessa, marginaalissa. Toisaalta toisenlainen todellisuus tarkoittaa marginaaliin asettumisen lisäksi sitä, että saapuessaan toisesta maasta uuteen kulttuuriin, he saapuvat konkreettisesti toisenlaiseen todellisuuteen. Kulttuuriin liittyvät normit säätelevät sitä, millä tavalla turvapaikanhakija voi toteuttaa omaa kulttuuriaan Suomessa. Toisaalta eri kulttuurista tuleminen asettaa haasteita myös esimerkiksi työnsaannille. Myös sosiaaliset suhteet muuttavat muotoaan, kun turvapaikanhakija saapuu uuteen kulttuuriin. Tämän vuoksi olisi erityisen tärkeää, että vastaanottokeskuksesta löytyisi samaa kulttuuria edustavia henkilöitä.

Tutkielmani aineisto vastasi siihen, mitkä tekijät uudessa maassa vaikuttavat turvapaikanhakijan toimijuuteen. Tätä tietoa tarvitaan kehittämään vastaanottojärjestelmää entistä enemmän siihen suuntaan, että se tukisi turvapaikanhakijoiden toimijuutta ja osallisuutta turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimusaineisto vahvisti omaa kokemustani siitä, että monilla turvapaikanhakijoilla on halu ylläpitää omaa osaamistaan ja toimijuuttaan, mutta yksilöllisiä keinoja tähän on haastavaa löytää käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Turvapaikanhaku on tilapäinen elämänvaihe, mutta hakemusten käsittelyajat ovat ajoittain pitkittyneet huomattavastikin ruuhkautumisen vuoksi. Käsittelyajat ovat pitkiä myös valitusprosessien ja uusintahakemusten tekemisen johdosta. Tämä tarkoittaa, että ihminen saattaa olla turvapaikanhakijana useita vuosia.

Avainsanat: turvapaikanhakijat, toimijuus, osallisuus, pakolaisuus, kotoutuminen, marginalisaatio

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	TOISENLAINEN TODELLISUUS – ELÄMÄ TURVAPAIKANHAJIJANA	2
2.1	Turvapaikkaprosessi aseman määrittelijänä.....	2
2.2	Haavoittuvuus erityiskysymyksenä.....	4
2.3	Neuvoteltua jäsenyyttä uudessa yhteiskunnassa	6
2.4	Turvapaikanhakijan arjen resurssit.....	8
3	TOIMIJUUS	11
3.1	Toimijuus käsitteenä	11
3.2	Toimijuuden merkitys	13
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	14
4.1	Tutkimuksen vaiheet	15
4.2	Tutkimusaineiston esittely.....	15
5	RAJATTUA TOIMIJUUTTA	18
5.1	Turvapaikkaprosessi.....	18
5.2	Uuteen elinympäristöön sopeutuminen.....	19
5.3	Kielitaito.....	21
5.4	Toimijuutta välitilassa.....	22
6	POHDINTA	24
	Lähteet.....	28

1 JOHDANTO

Maasta- ja maahanmuutto ovat kuuluneet ihmiskunnan historiaan aina. Erilaisin taloudellisin ja poliittisin prosessein maantieteellisesti toisistaan kaukana olevia maita yhdistävä, jatkuvasti voimistuva globalisaatio kiihdyttää tätä liikettä. Sen vuoksi elinolosuhteet esimerkiksi Lähi-idässä vaikuttavat myös Suomeen muun muassa turvapaikanhakijoiden saapumisena. (Huttunen 2002, 86-87.) Tällä hetkellä maailmassa on eniten pakolaisia sitten toisen maailmansodan. Vuonna 2021 kotinsa joutui jättämään 89,3 miljoonaa ihmistä. Sodat, köyhyys, ilmastonmuutos ja väestönkasvu köyhissä maissa pakottavat ihmiset liikkeelle tulevaisuudessakin. (UNHCR 2022.) Tämä luo painetta kehittämään myös suomalaista pakolaisjärjestelmää. Viime vuonna etenkin Talebanin tekemä Kabuln valtaus Afganistanissa ja tänä vuonna Ukrainan sota ovat kiihdyttäneet pakolaisten määrän kasvua (UNHCR 2022).

Kiinnostukseni aihetta kohtaan on herännyt vastaanottokeskuksissa työskentelyn, siellä nähdyin ja kuullun, kautta. Hyödynnän näitä kokemuksia peilaamalla tutkielman tuottamaa tietoa omaan ymmärrykseeni, ja sitä kautta pyrin löytämään uusia näkökulmia aiheeseen. Vastaanottokeskukset muistuttavat omaa mikroyhteiskuntaansa, jossa turvapaikanhakijan toimijuus on jatkuvasti haastettuna, jopa kyseenalaistettuna. Turvapaikanhakijan toimijuuteen liittyy myös erilaisia ulottuvuuksia suhteessa Suomen kansalaisen toimijuuteen. Esimerkiksi lain lähtökohdista turvapaikanhakijat ovat erityisessä asemassa, joka asettaa välttämättömiä ehtoja heidän toiminnalleen Suomessa (Marucco 2017). Laissa kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 2 §) säädetään kotouttamistoiminnan koskevan niitä henkilöitä, joilla on oleskelulupa Suomessa. Todellisuudessa kotouttava työ alkaa kuitenkin jo vastaanottokeskuksessa (Koistinen 2017, 53). Se näkyy muun muassa pyrkimyksenä rakentaa vastaanottokeskusten arjen toimintaa vastaamaan tavallisen yhteiskunnan toimintoja. Vastaanottokeskusten kotouttavaa toimintaa tarvitaan edistämään turvapaikanhakijoiden toimijuutta, mutta kotouttavaan toimintaan liittyy myös syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulma. Kotouttava toiminta lisää turvapaikanhakijoiden ymmärrystä uudesta yhteiskunnasta, ja voi sitä kautta edistää heidän toimijuuttaan. Snellman, Seikkula, Wahlström ja Kurri (2014, 213) toteavat, että toimijuus omassa elämässä on keskeisin turvapaikanhakijoiden henkisistä perustarpeista. Tämä perustelee tavoitetta toimijuuden tukemisesta turvapaikanhakijoiden parissa tehtävässä työssä. (Mt.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen turvapaikanhakijoiden toimijuuden haasteita ja mahdollisuuksia turvapaikkaprosessin aikana. Tutkimuskysymykseni on: Mitkä tekijät vaikuttavat turvapaikanhakijan toimijuuden toteutumiseen? Kirjallisuuskatsaukseni teorettinen viitekehys kiinnittyy toimijuuden käsitteeseen. Tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja aineiston analyysi on tehty sisällönanalyysin suuntaviivoja noudattaen. Johdanto-osion jälkeen tutkielmani etenee teoriaosuuteen, jossa käsittelen turvapaikanhakua ja siihen liittyviä erityiskysymyksiä. Kolmas luku käsittelee tutkielmani teoreettista viitekehystä eli toimijuutta. Luku neljä sisältää tutkimustehtäväni, aineiston muodostumisen ja sen esittelyn. Viidennessä luvussa esittelen tulokset, joista seuraavaan pohdintaan päätän tutkielmani.

2 TOISENLAINEN TODELLISUUS – ELÄMÄ TURVAPAIKANHAKIJANA

Elämäkokemukset kulkevat ihmisen mukana ajasta ja paikasta riippumatta. Toisesta maasta turvaa hakevien ihmisten muistoissa, mielissä ja mielikuvissa elää usein vaikeita kokemuksia. Huttunen (2002, 88) käyttää termiä *pahan kokemukset*, jolla hän viittaa vahingollisen vallankäytön kohteeksi joutumista. Erityisesti pakolaisina maasta lähteneillä on usein näitä kokemuksia. (Mt.) Näiden kokemusten kanssa heidän täytyy myös uudessa ympäristössä tulla toimeen samanaikaisesti, kun he elävät toisenlaisessa todellisuudessa, marginaalissa. Toisaalta toisenlainen todellisuus tarkoittaa marginaaliin asettumisen lisäksi sitä, että saapuessaan toisesta maasta uuteen kulttuuriin, heidän todellisuutensa konkreettisesti muuttuu. Tässä luvussa tarkastelen, millainen on se toisenlainen todellisuus, johon turvapaikanhakijat asettuvat saapuessaan Suomeen.

2.1 Turvapaikkaprosessi aseman määrittelijänä

Vaikka Neuvostoliitosta saapui pakolaisia jo 1920- ja -30 luvuilla, kansainvälisesti tarkasteltuna pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanotto on Suomessa vielä kohtalaisen uusi ilmiö. Vuonna 1973 Suomeen saapui pakolaisia Chilestä ja Vietnamista. 1990-luvun alussa somalialaisten ja Kosovon albaanien saavuttua perustettiin ensimmäiset vastaanottokeskukset, eikä varsinaista turvapaikkapolitiikkaa ja vastaanotto toimintaa ennen tätä ollut. (Lyytinen 2019, 19; Pakolaisapu 2022.) Ajanjakso 1970-luvulta 2010-luvulle onkin ollut käännteentekevää aikaa, sillä aiemmin ulkopoliittisena ilmiönä nähtyjen pakolaiskysymysten ymmärrettiin muuttuvan yhä moniulotteisemmiksi ja pakolaispolitiikka ja ulkomaalaislainsäädäntö alkoivat

lähentyä vastaamaan Länsi-Euroopan maiden ja Pohjoismaiden käytäntöjä. Suomi otti käyttöön vuosittaisen pakolaiskiintiön ja loi turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmän. (Välimäki 2019, 56.) Vuonna 2015 Suomi oli jälleen uuden edessä, kun pakolaiskriisi herätti Euroopan. Tuolloin Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa (Sisäministeriö 2022). Lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä sekä viranomaisten tehtäväjakoa on muutettu vastaamaan vuosien aikana tapahtuneisiin muutoksiin (Juvonen 2021). Aiemmin opitulle on muuttuvassa maailmantilanteessa tarvetta. Tätä kirjoittaessa Suomeen on vuoden 2022 aikana saapunut 35 074 Ukrainasta paennutta turvapaikanhakijaa ja vastaanottojärjestelmän piirissä on enemmän asiakkaita kuin koskaan aiemmin (Maahanmuuttovirasto 2022h).

Turvapaikanhakija on ulkomaalainen henkilö, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta. Kotimaasta lähtemisen taustalla on monia syitä: turvapaikanhakija voi esimerkiksi paeta sotaa, vainoa tai turvattomuutta. Oikeus hakea turvapaikkaa perustuu vuonna 1951 solmittuun pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen (Geneven pakolaissopimus) ja muihin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä EU-lainsäädäntöön, joita Suomi on sitoutunut noudattamaan. (Sisäministeriö 2022.) Turvapaikkahakemus jätetään rajatarkastusviranomaiselle tai poliisille. Rajatarkastusviranomainen tai poliisi rekisteröi henkilön turvapaikanhakijaksi ja kirjaa hakijan perustiedot sekä tallentaa hakijan sormenjäljet, allekirjoituksen ja valokuvan. Tämän jälkeen turvapaikanhakija ohjataan vastaanottokeskukseen, jossa hän odottaa turvapaikkahakemuksensa käsittelyä. (Juvonen 2021, 87-88; Maahanmuuttovirasto 2022a.)

Pakolainen taas määritellään henkilöksi, joka on joutunut omassa maassaan vainon kohteeksi alkuperänsä, uskontonsa, kansallisuutensa tai poliittisen ja yhteiskunnallisen aktiivisuutensa vuoksi ja hänelle on sen perusteella myönnetty turvapaikka ja pakolaisasema uudessa maassa. (Gothoni ja Siirto 2016, 11-13.) Pakolaissopimusten ja lainsäädännön määrittelyistä huolimatta voidaan kuitenkin pitää varsin ymmärrettävänä, että kotinsa jättämään joutunut ihminen kokee itsensä pakolaiseksi. Uuteen maahan saapuessaan hänet määritellään turvapaikanhakijaksi, eikä ihminen voi päättää omasta statuksestaan. Toisaalta myös ”pakolainen” tai ”pakolaisuus” voi ihmisen tilannetta kuvatessaan aiheuttaa samanaikaisesti myös negatiivissävytteisiä vaikutteita. Huttunen (2004, 143) huomauttaakin, että vaikka ”pakolainen” sisältää oletuksen lähdönsyistä, termi voidaan nähdä samalla tavalla abstraktina kategoriana kuin maahanmuuttaja ja ulkomaalainenkin. Pakolaiseksi luokiteltua ei nähdä ensisijaisesti yksilönä vaan häntä tarkastellaan ennen kaikkea menneen ja kärsimyksen näkökulmasta, pikemminkin avun tarvitsijana ja toimenpiteiden kohteena kuin aktiivisena toimijana. (Mt.) Tällainen lähtökohta aiheuttaa

uhan yksilön osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuuksille, sillä tämänkaltaiset oletukset aiheuttavat sen, että yksilö ajautuu helpommin toimenpiteiden kohteeksi.

Turvapaikka annetaan, jos henkilöllä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, eikä hän pelkonsa vuoksi halua turvautua kotimaansa suojeluun. (Ulkomaalaislaki 301/2004, 87 §.) Turvapaikanhakijalle voidaan myöntää oleskelulupa myös toissijaisen suojelun perusteella, mikäli kansainvälisen suojelun edellytykset eivät täyty. Toissijaista suojelua voidaan myöntää henkilölle, jota uhkaa muu todellinen vakava vaara kuin turvapaikan perusteena oleva vaino, esimerkiksi uhka kuolemanrangaistuksesta tai kidutuksesta. (Sisäministeriö 2022.) Pakolaisaseman Suomessa saa henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa kansainvälisen suojelun perusteella. Juridiselta asemaltaan turvapaikanhakijasta tulee siis pakolainen vasta, kun hänen suojelun tarpeensa on todennettu ja hänelle myönnetään tämän perusteella turvapaikka. (Gothoni ja Siirto 2016, 11-13.) Maahanmuuttajataustaiset ihmiset käyvät jatkuvaa neuvottelua jäsenyydestään uudessa yhteiskunnassa. Samanaikaisesti kun pakolaisuutta pidetään yleisesti hyväksyttynä syynä muuttaa paikasta toiseen, joutuu pakolaiseksi luokiteltu jatkuvasti todistamaan lähtönsä syiden olleen todellisia (kuten todellinen vaara), eikä olevansa etsimässä vain parempaa elintasoja. (Huttunen 2004, 139-144.) Juridiseen pakolaisasemaan liittyvien kriteerien vuoksi tämän odotuksen asettavat yhteisön lisäksi ennen kaikkea maahanmuuttoviranomaiset. Turvapaikanhakijalle myönnettävä oleskeluluvan tyyppi on merkityksellinen erityisesti siitä syystä, että se vaikuttaa mahdollisen perheenyhdistämisen kriteereihin.

2.2 Haavoittuvuus erityiskysymyksenä

Kuosma (2016, 149) toteaa, että ihmisoikeudet huomioon ottaessa pakolaiskohtelu on välttämättömän edellytys kansainväliselle rauhalle ja demokraattiselle oikeusvaltiojärjestelmälle. Ihmisoikeusjärjestelmässä katsotaan, että joidenkin ihmisten oikeudet tarvitsevat erityistä suojelua. Tällaisia ihmisoikeusjärjestelmän sisällään pitämiä erikoisjärjestelmiä ovat esimerkiksi Yleissopimus lapsen oikeuksista ja YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Näillä sopimuksilla halutaan turvata haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeudet. (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 65.) Turvaa hakevan ihmisen voidaan usein nähdä olevan haavoittuvassa asemassa. Lähtömaassa koettujen vaikeuksien lisäksi turvaa hakeva ihminen joutuu (laillisten maahanmuuttokanavien puuttuessa) paetessaan usein käyttämään turvattomia reittejä ja keinoja, jolloin tämä on alttiimpi myös ihmisoikeusloukkauksille ja hyväksikäytölle. (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 67.) Näin ollen laillisten maahanmuuttokanavien lisäämisellä

voitaisiin vähentää turvapaikanhakijoita yleisesti koskevaa haavoittuvuutta. Turvapaikanhakijan haavoittuvuudelle voi olla monia erityyppisiä syitä, ja haavoittuvuus voi olla monitasoista esimerkiksi henkilön ollessa sekä turvapaikanhakija että lapsi (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 67). Kansainvälisen ihmis- ja pakolaisoikeuden sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan haavoittuvuutta tulee pitää yhtenä määräävistä tekijöistä turvapaikanhakijan vastaanotosta ja suojelusta päätettäessä. Haavoittuvuus tulee huomioida turvapaikanhakijan oikeuksien toteutumisessa vastaanoton järjestämisen ja hakemuksen käsittelyprosessin aikana sekä kansainvälistä suojelua koskevaa päätöstä tehtäessä. (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 81.)

Brandlin ja Czechin (2015) mukaan haavoittuvuus ei oikeudellisena käsitteenä luo uusia ihmisoikeusvelvoitteita, vaan sen merkitys korostuu jo olemassa olevien valtiollisten velvoitteiden tarkentamisessa ja vahvistamisessa. Siten haavoittuvuus voidaan ymmärtää samanaikaisesti sekä kaksijakoisena että varsin merkittävänä oikeudellisena käsitteenä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin onkin ratkaisuihissaan (esim. EIT, Yordanova ym. V. Bulgaria 2012; EIT, Rahimi v. Kreikka 2011) todennut, että haavoittuvuuden käsite rajoittaa valtioiden harkintavaltaa ihmisoikeusvelvoitteiden toimeenpanossa kansallisesti: arvioitaessa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden asemaa, on suhteellisuusarvioinnissa otettava huomioon lainsäädännön ja toiminnan vaikutukset näiden ihmisten asemaan. Haavoittuvuusajattelu perustuu ajatukseen, että samanlainen kohtelu voi aiheuttaa eri ihmisille erilaisia seuraamuksia (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 66). Oikeudellisena käsitteenä haavoittuvuus voi siis vaikuttaa säädöksen tulkintaan ja esimerkiksi velvoittaa valtiota edistämään aktiivisesti jonkin tietyn ihmisoikeuden toteutumista haavoittuvassa asemassa olevan henkilön tai ihmisryhmän kohdalla (EIT, Yordanova ym. V. Bulgaria 2012; EIT, Rahimi v. Kreikka 2011).

Brandl ja Czech (2015) pitävät huomionarvioisena, että sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen että EU-oikeuden ymmärryksessä korostuu haavoittuvuuden koskevan tiettyjä ihmisryhmiä. Myös Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso (2019, 75) toteavat, että yksilön haavoittuvuus todetaan oikeuskäytännössä usein viitaten yksilön kuuluvan haavoittuvaan ryhmään. Timmer ym. (2014) sekä Abrisketa ym. (2015) kritisoivat ryhmäperustaista lähestymistapaa siitä, että sen johdosta tiettyihin ryhmiin kuuluvat yksilöt leimataan haavoittuviksi, mikä on ongelmallista sekä yksilön voimaantumisen kokemuksen että toimijuuden huomioimisen kannalta. Tämän voidaan ymmärtää vaikuttavan yksilön käsityksiin itsestään ja omista kyvyistään. Toisaalta ryhmäperustaista lähestymistapaa on kritisoitu myös siitä, että yksilön haavoittuvuus

saattaa jäädä tunnistamatta, mikäli hän ei kuulu mihinkään yleisesti ja perinteisesti haavoittuvaksi miellettyyn ryhmään (Peroni ja Timmer 2013). Haavoittuvuuden tunnistamista vaikeuttaa se, että kidutuksen ja muun vakavan väkivallan aiheuttama häpeä ja traumatisoituminen saattavat estää turvapaikanhakijoita kertomasta asioista, jotka olisivat turvapaikkaprosessin kannalta varsin olennaisia (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 71). Turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevät henkilöt ovatkin avainasemassa haavoittuvuuden tunnistamisessa, sillä haavoittuva asema saattaa ilmetä vasta myöhemmin turvapaikkaprosessin ja työskentelysuhteen aikana.

Haavoittuvuus yhdistetään pääosin tiettyjen ryhmien (kuten lasten) erityiseen suojeluun. Valalla oleva näkemys haavoittuvuudesta ohjaa päätöksentekoa yksilön ominaisuuksien (kuten ikä, sukupuoli tai fyysiset ominaisuudet) tai uhriutumisen (kuten ihmiskaupan tai kidutuksen uhrin) tarkastelun kautta. Tällaista kollektiivista haavoittuvuuden käsitettä voidaan pitää tarpeellisena kyseisten ihmisryhmien aseman turvaamiseksi. Samaan aikaan voidaan todeta, että erittäin suuri osa turvaa hakevista ihmisistä on jollakin mittarilla mitattuna erityisen haavoittuvassa asemassa. (Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso 2019, 81.) Haavoittuvuuden oikeudelliseen määritelmään näyttää liittyvän paljon ristiriitaisuuksia. Tämänhetkisessä ulkomaalaislainsäädännössä käytössä oleva käsitys haavoittuvuudesta saattaa tietyt ihmiset ulkopuolelle jättäessään loukata ihmisoikeuksia. Haavoittuvuuden käsite voidaan tällä hetkellä nähdä samanaikaisesti sekä tarpeellisena että leimaavana. Pelkkään haavoittuvuuteen keskittyttäessä ihminen nähdään uhrina, jonka toimijuus unohtuu. Heikkilä ja Mustaniemi-Laakso (2019, 82) toteavatkin, että yhteiskunnan rakenteiden tulisi olla osana vahvistamassa turvapaikanhakijan resilienssiä toimijuuden tukemisen kautta. Tämä tarkoittaa, että yksilölle annetaan mahdollisuus voimaantumisen lisäksi vaikuttaa oikeuksiensa toteutumiseen. (Mt.)

2.3 Neuvoteltua jäsenyyttä uudessa yhteiskunnassa

Maahanmuuton kasvaessa on keskeiseksi kysymykseksi noussut, kenellä on oikeus täysivaltaiseen jäsenyyteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomen laissa muualta Suomeen muuttavat muiden maiden kansalaiset määritellään ulkomaalaisiksi. ”Oikeus” kansalaisuuteen nivoutuu paitsi juridisiin seikkoihin, myös kulttuurisiin tekijöihin. Jälkimmäisessä suomalaisuus liitetään vahvasti kansaan, paikkaan ja kulttuuriin. Suomalaisuus mielletään siis joksikin sellaiseksi, jota vain Suomessa syntynyt ja kasvanut henkilö voi olla. Tästä johtuen ulkomaalainen tai maahanmuuttaja toimivat marginalisoivina käsitteinä; käsitteinä ne väittävät, että niillä määritellyt ihmiset eivät ole täysivaltaisia suomalaisen yhteiskunnan jäseniä. Heidän läsnäolo-

aan ei välttämättä vastusteta, mutta he sijoittuvat marginaaliin suhteessa kulttuuriin ja sosiaaliin. He ovat siis sekä juridisesti että kulttuurisesti marginaalisessa asemassa suhteessa Suomen kansalaisuuteen ja sen tuottamiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin, mahdollisen oleskeluluvan saamisesta huolimatta. (Huttunen 2004, 134-136.) Juvosen (2021, 1) mukaan maahanmuuttoa tarkastellaankin usein kapeasta näkökulmasta ja maahanmuuttajia koskevaa erottelua tehdään sen perusteella, miksi tai miten he ovat saapuneet Suomeen, tai mikä heidän oleskeluoikeutensa on. Lyytinen (2019, 16-17) tuo esiin näkökulmaa siitä, että jako vapaaehtoisen ja pakkomuuton sisällä ei ole aina selkeä, sillä muuton syyt saattavat olla päällekkäisiä, jolloin tietyssä ajassa ja paikassa sama ihminen voi olla pakkomuuttaja ja toisessa tilanteessa taas vapaaehtoisesti liikkuva siirtolainen. Tällaiset näkökulmat jäävät usein huomioimatta maahanmuuttoa tai maahanmuuttajia tarkasteltaessa.

Ulkomaalaisuuteen tai maahanmuuttoon liittyviä käsitteitä käytetään myös arkikielessä varsin epämääräisesti. Laissa on selkeät säännökset ja menettelytavat esimerkiksi sille, miten ulkomaalaisesta tulee Suomen kansalainen. Arjen toiminnassa ja puhekielissä näiden kategorioiden toiminta on paljon hienovaraisempaa ja epämääräisempää, vaikkakin juuri tästä syystä ne luovat epämääräisen kulttuurisen marginaalin alueen. (Huttunen 2004, 135-138.) Alasuutari (2007, 183) toteaa, että toimijoista tehtyihin määritelmiin sisältyy aina jonkinlainen merkitys, ne eivät voi koskaan olla täysin neutraaleja. Toimijoille annetut määritelmät ohjaavat tulkin-toja, joita heistä tehdään. (Mt.) Tästä syystä myös puhekielissä tuottaa marginaalisuutta (Huttunen 2004, 135-138).

Joutuessaan määritetyksi tiettyyn ryhmään ihmisen yksilöllisyys unohtuu ja kyseiseen ryhmään kuuluvia ihmisiä aletaan kohdella tiettyinä massana, kuin he olisivat kasvottomia ja vailla yksilöllisiä eroja (Huttunen 2004, 135-138). Usein turvapaikanhakijoille käy juuri näin, sillä kuten Marucco (2017, 98-99) toteaa, usein heitä kohdellaan yhtenä samanlaisena ryhmänä ja heidät asemoidaan vain turvapaikanhakijoiksi, vaikka myös heidän henkilökohtaisissa verkostoissaan, taloudellisissa resursseissaan ja motivaatioissaan on eroja. Olisikin kysyttävä, miten nämä lainsäädännön ja yhteiskunnan luomat oletukset vaikuttavat maahanmuuttajien toimijuuteen uudessa maassa. Huttunen (2004, 138-139) mukaan erilaisista maahanmuuttosyistä johtuen yksilöllillä on kuitenkin erilaisia tapoja kokea ja käsitellä luokittelujen marginalisoivaa voimaa. Näin maahan tulleet ihmiset neuvottelevat yksilöllisesti suhdettaan näihin kategorisointeihin ja tilanteisiin, joita niihin liittyy. (Mt.) Alasuutari (2007, 182) toteaa, että vaikka tiettyyn kategoriaan asettaminen aiheuttaa yksilölle rajoituksia, ehtoja ja odotuksia, tietyssä positiossa toimiminen voi lisätä myös yksilön resursseja ja mahdollisuuksia.

Huttunen (2004, 136) toteaa, että maahanmuuton tarkastelu marginaalisena positiona paljastaa monikulttuurisuuteen liittyvän problematiikan ytimen. Maahanmuuttopolitiikan tavoitteena on edistää tänne tulevien ihmisten yhteiskuntaan integroitumista. Tällä halutaan edistää sitä, että Suomeen muuttavat ihmiset voivat lopulta elää täällä tasaveroisina suomalaisen yhteiskunnan jäseninä. Tämä tarkoittaa, että ihmisen, joka elää maahanmuuttajan tai ulkomaalaisen positioissa, täytyisi pystyä siirtymään suomalaisen ihmisen positioon. Käytännössä tavoitteena on siis ihmisten siirtyminen marginaalista kohti keskusta. Samanaikaisesti maahanmuuttopolitiikassa halutaan vaalia maahanmuuttajien oikeutta omaan kulttuuriin. Oikeus omaan kulttuuriin ei saisi olla yhdenvertaisuuden esteenä. Miten ihminen voi poiketa valtaväestöstä ilman, että hän asettuu erilaiseen asemaan suhteessa muihin? (Mt.)

2.4 Turvapaikanhakijan arjen resurssit

Erik Allardtin (1993, 88-94) mukaan ihmisen hyvinvointi edellyttää tiettyä elintasoja ja elämänlaadun kokemusta. Vastaanottokeskustyössä pidetään oleellisena tavoitteena turvapaikanhakijan toimintakyvyn tukemista ja ylläpitämistä (Miettinen, Jokinen ja Mikkonen 2013, 176). Ihmisen olemassaolo ja kehittyminen edellyttävät kuitenkin tiettyjen aineellisten ja aineettomien perustarpeiden täyttymistä. Jokainen ihminen tarvitsee ravintoa, ilmaa, vettä, lämpöä ja turvalliset olosuhteet. Lisäksi ihmiselämään liittyy aineettomia perustarpeita, kuten tarve sosiaalisille suhteille sekä kokemus yhteiskuntaan ja ympäristöön kuulumisesta, tunnetta siitä, että on merkityksellinen. (Allardt 1993, 88-94.) Vastaanottokeskustyön ensisijainen tehtävä on turvata turvapaikanhakijan perustarpeiden toteutuminen (Castaneda ym. 2018, 160).

Vastaanottokeskuksen resurssien jako perustuu lakiin kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011). Lain mukaan vastaanottopalveluihin kuuluvat majoitus, vastaanotto- ja käyttöraha, sosiaalipalvelut, terveydenhuoltopalvelut, tulkki- ja käännöspalvelut, työ- ja opintotoiminta sekä vapaaehtoinen paluu. (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 13 §; Maahanmuuttovirasto 2022c.) Euroopan neuvoston direktiivin (2003) mukaan heikossa asemassa olevien henkilöiden erityistilanne on huomioitava vastaanottopalveluita järjestettäessä. Heikossa asemassa olevina pidetään alaikäisiä, ilman huoltajaa tulleita alaikäisiä, vammaisia, vanhuksia, raskaana olevia naisia, yksinhuoltajia, joilla on alaikäisiä lapsia sekä kidutuksen, raiskauksen tai muun vakavan psyykkisen, fyysisen tai seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneita henkilöitä. (Mt.)

Turvapaikanhakija voidaan majoittaa joko laitosmalliseen keskukseseen tai vastaanottokeskuksen asuntoon, joita sijaitsee eri puolilla kaupunkia (ns. hajasijoitusmalli). Hajasijoitettua mallia on lisätty turvapaikanhakijoiden majoitustoiminnassa, sillä sen on nähty helpottavan turvapaikanhakijoiden sopeutumista uuteen yhteiskuntaan. Toisaalta keskustyyppinen majoitus tarjoaa ajallisesti enemmän henkilökunnan ohjausta ja tukea turvapaikanhakijoille. (Miettinen, Jokinen ja Mikkonen 2013, 176.) Turvapaikanhakija voi majoittua myös niin kutsuttuun yksityismajoitukseen, jolloin tämä järjestää majoituksensa itse. Käytännössä tämä voi tarkoittaa oman asunnon vuokraamista tai sukulaisten, puolison tai tuttavien luona asumista. Yksityismajoituksessa asuvalla on yhtäläinen oikeus vastaanottopalveluihin, mutta yksityismajoituksesta syntyviä kuluja (kuten vuokra, sähkö ja vesimaksu) ei korvata eikä asumista tai sen järjestämistä tueta taloudellisesti. (Maahanmuuttovirasto 2022b.)

Vastaanottokeskuksen järjestämällä terveydenhoidolla halutaan mahdollistaa turvapaikanhakijoiden mahdollisimman hyvä fyysinen ja psyykinen terveydentila sekä toimintakyky. Myös sairauksien ennaltaehkäisy ja hoito sekä tarvittaessa vastaanottokeskuksen ulkopuolelle hoitoon ohjaaminen kuuluvat terveydenhoidon painopisteisiin. Aikuisilla turvapaikanhakijoilla on oikeus välttämättömään ja kiireelliseen terveydenhoitoon, alaikäiset turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja terveydenhoitoon samoin perustein kuin Suomessa vakituisesti asuvat lapset. (Castaneda ym. 2018, 161; Maahanmuuttovirasto 2022d.) Raudan (2005, 32-33) mukaan turvapaikanhakijoiden terveystalvet vaativat erityistarkastelua jo siitä lähtökohdasta, että he elävät erityisessä ja stressaavassa elämäntilanteessa. Hänen mukaansa turvapaikanhakijoilla on riski jäädä palvelujen ulkopuolelle ja turvapaikkaprosessiin liittyy useita vaiheita, jotka saattavat heikentää turvapaikanhakijan mahdollisuutta eettisesti hyvään kohteluun ja hyvien hoitokäytäntöjen sisälle pääsemiseen. Esimerkiksi ihmiskaupan uhrien tunnistamisen vaikeus hidastaa heidän pääsyään oikeisiin palveluihin. Myös kidutuksen uhrien hoitoon pääsy on nähty yhtenä vastaanottokeskuksen terveydenhoidon haasteena. Osa turvapaikanhakijoista on päässyt asiantuntevaan hoitoon Kidutettujen kuntoutuskeskukseen, mutta sekä vastaanottokeskusten eri käytännöt hoidon järjestämisessä että Kidutettujen kuntoutuskeskuksen rajalliset resurssit aiheuttavat eriarvoisuutta hoitoon pääsyssä. (Mt.)

Vastaanottokeskuksen sosiaalityön tarve nousee perustarpeiden ja elinolosuhteiden järjestämisestä (Aho 1999, 233). Lain (Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011, 25 §) mukaan vastaanottokeskuksen sosiaalipalveluihin kuuluu neuvontaa, ohjausta, sosiaalisten ongelmien selvittämistä ja muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä

yhteisöjen toimivuutta. Sosiaalityön tavoite kiteytyy turvapaikanhakijoiden toimintakyvyn ylläpitämiseen, ja psykososiaalinen tuki ja kriisiytyö ovatkin merkittävä osa työtä (Aho 1999, 231; Maahanmuuttovirasto 2022e). Sosiaalityön tehtävänä on varmistaa asiakkaan käyttöön sellaiset resurssit, että itsestä huolehtiminen on mahdollista. Asiakkaiden tarpeet liittyvät toisaalta konkreettisiin asioihin, kuten toimeentulon turvaamiseen ja muihin resursseihin. Toisaalta he tarvitsevat uudessa elämäntilanteessaan sellaista psykososiaalista tukea, joka auttaa heitä orientoitumaan uuteen ympäristöön ja löytämään uusia selviytymisen keinoja. (Miettinen, Jokinen ja Mikkonen 2013, 174; Aho 1999, 233.)

Vastaanottokeskusten järjestämä työ- ja opintotoiminta voi osaltaan edistää turvapaikanhakijoiden toimintakykyä, vaikka toiminta onkin turvapaikanhakijoille pakollista ja siitä kieltäytyminen voi johtaa taloudellisen tuen vähentämiseen (Maahanmuuttovirasto 2022f). Mielekäs tekeminen, kuten työnteko, tuo elämään sisältöä ja muuta ajateltavaa, ja auttaa sietämään odotamista paremmin. Työ ei ole vain toimeentuloa, vaan sen merkitys elämälle on paljon moniulotteisempi. (Aho 1999, 224, 231.) Turvapaikanhakijan työnteko-oikeus alkaa kolmen kuukauden kuluttua turvapaikkahakemuksen jättämisestä, mikäli tämä on Suomeen tullessaan esittänyt rajan ylitykseen oikeuttavan matkustusasiakirjan. Ilman matkustusasiakirjaa työnteko-oikeus alkaa kuuden kuukauden kuluttua turvapaikkahakemuksen jättämisestä. Työnteko-oikeuden rajaamisen pyrkimyksenä on vähentää matkustusasiakirjojen hävittämistä ennen turvapaikkahakemuksen jättämistä ja edistää henkilöllisyyden selvittämistä. (Juvonen 2021, 222.) Turvapaikanhakijalla on mahdollisuus myös opiskeluun Suomessa. Ainoastaan lukiokoulutukseen valmistava koulutus muodostaa poikkeuksen opiskeluoikeuteen, sillä siihen edellytetään oleskelulupaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.) Lisäksi korkeakoulut perivät EU/ETA-alueen ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta lukuvuosimaksun (Maahanmuuttovirasto 2022g). Opintojen suorittamiseen vaaditaan kuitenkin riittävää kielitaitoa, joten käytännössä opintojen aloittaminen on mahdollista vasta pitemmän Suomessa oleskelun jälkeen.

Vastaanottokeskustyössä on kamppailtu syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvän tavoitteen kanssa aina (Aho 1999, 231; Nykänen ym. 2019, 172). Aho (1999, 231) toteaa, että turvapaikanhakijan mahdollisuus työntekoon on tärkeä keino syrjäytymisen ehkäisyssä, mutta käytännössä työllistymiseen liittyy useita haasteita, kuten kielitaidon puute. Syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuuden lisäämiseen liittyvien keinojen löytäminen voi olla haastavaa. Toisaalta syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvään työhön on liittynyt myös työssä jatkuvasti läsnä ollut perusristiriita: turvapaikanhakijoiden epävarman aseman vuoksi on nähty, ettei työ saisi integroida turvapaikanhakijoita suomalaiseen yhteiskuntaan (Aho 1999, 231). Tämä liittyy lainsäädännön tuottamiin

reunaehtoihin, sillä kotouttamislaissa (Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010, 2 §) säädetään varsin tiukasti kotouttamistoiminnan koskevan niitä henkilöitä, joilla on oleskelulupa Suomessa. Aho (1999, 233-234) kirjoittaa maahanmuuttopolitiikan tuottavan rakenteellista toimettomuutta, jolla hän viittaa tarkoin hallitun ja säädellyn maahanmuuton säilyttämistä turvapaikanhakijoiden osallisuuden ja toimijuuden kustannuksella. Vastaanottokeskustyön tavoitteet ja tehtävät määrittyvätkin vallalla olevan poliittisen viitekehyksen ja yhteiskunnallisen tilanteen mukaan (Nykänen ym. 2019, 172).

Käytännössä vastaanottokeskukset pyrkivät kuitenkin rakentamaan vastaanottokeskusten arjen toimintaa vastaamaan tavallisen yhteiskunnan toimintoja, ja kuten Koistinen (2017, 53) toteaa, todellisuudessa kotouttava työ alkaa jo vastaanottokeskuksessa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että sosiaalityöntekijän tai terveydenhoitajan tapaamiselle pääsee vastaanottokeskuksessa ajanvarauksen kautta, sillä palveluihin pääseminen toimii samankaltaisesti myös kunnassa. Kotouttava työ voidaan nähdä varsin perusteltuna ratkaisuna, sillä mahdollisen oleskeluluvan saamisen jälkeen se helpottaa kuntaan asettumista. Vastaanottokeskusten kotouttavaa toimintaa tarvitaan kuitenkin myös ehkäisemään haitallisen eriytymisen kehittymistä. Kotouttava toiminta lisää turvapaikanhakijoiden ymmärrystä uudesta yhteiskunnasta, ja voi sitä kautta edistää heidän toimijuuttaan.

3 TOIMIJUUS

Tutkielmani teoreettinen viitekehys kiinnittyy toimijuuden käsitteeseen. Toimijuuden käsite on monimuotoinen ja sitä on yhteiskuntatieteissä avattu monin eri painotuksin. Näiden painotusten perusteella se voi näkyä yksilön elämässä 1) asioiden aikaansaamisena, 2) näkyvän vallan aktiivisena vastustamisena, 3) reflektiivisen tietoisuuden kautta tapahtuvana normalisoitujen rakenteiden vastustamisena, 4) viivästettynä, (ei-välittömiä toimintoja vaativana) unelmiin ja toiveisiin perustuvana toimintana ja 5) marginaalisuuden valitsemisena suhteessa valtaan tai valtaan nähden (Ghorashi, de Boer ja ten Holder 2018, 377).

3.1 Toimijuus käsitteenä

Toimijuuden käsitteellä viitataan ihmisen tahtoon, kykyyn ja mahdollisuuksiin toimia. Toimijuuden nähdään sosiaalitieteellisessä ajattelussa toteutuvan silloin, kun subjektin toiminta ei synny jonkin tälle ulkoisen (toisten ihmisten tai sosiaalisten systeemien vaikutuksen) tai sisäisen (tunteiden tai mielenhäiriöiden) tekijän vaikutuksesta. Toimijuus ilmentää ja on seurausta

subjektin tahdon- ja toiminnanvapaudesta. (Barnes 2000, 47-49.) Siinä korostuu oma, henkilökohtainen kokemus mahdollisuudesta valintojen ja muutosten tekemiseen sekä oman elämänkulun vaikuttamiseen (Adler 2012).

Sosiaalipsykologi Albert Banduran (2001) mukaan toimijuus ilmenee ihmisen kyvyissä sekä uskomus- ja itsesäätelyjärjestelmissä. Hän on jaotellut toimijuuden neljään osa-alueeseen, joita ovat *tarkoituksellisuus, ennakointi, itsesäätely ja itsereflektointi*. Toimijuus on *tarkoituksellista* toimintaa. *Ennakoinnilla* viitataan toiminnan suunnitteluun, joka tuottaa erilaisia lopputuloksia; nämä lopputulokset voivat olla hyödyllisiä tai haitallisia. Ennakoidessaan ihminen asettaa itselleen tavoitteita, ennakoii todennäköisiä lopputuloksia ja pyrkii saavuttamaan asettamansa tavoitteet valitsemalla itselleen sopivan toimintamallin. Tavoitteet motivoivat ihmistä ja säätelevät käyttäytymistä. *Itsesäätely* liittyy toiminnan tuottamiseen. Sen kautta ihminen motivoi ja säätelee toimintojensa kulkua. *Itsereflektointi* tarkoittaa, että tarkoituksellisen toiminnan lisäksi toimijuuteen sisältyy kyky toimia ja motivoida itseään sekä reflektoida omaa käyttäytymistään ja ajatuksiaan. (Bandura 2001, 6-11.) Banduran teorian kautta voidaan ymmärtää, että ihmisen toimintaa säätelee asenteiden ja tavoitteiden lisäksi hänen käsityksensä omista kyvyistään selvästi jostain.

Ympäristö vaikuttaa olennaisesti toimijuuden toteutumiseen, sillä toimijuutta tarkastellaan aina suhteessa sosiaaliseen. Sen vuoksi itsessään pelkkä tahto ei riitä toimijuuden toteutumiseen. Toimijuutta määrittävät yksilön tahdon ja valinnanmahdollisuuksien lisäksi vallitseva toimintaympäristö organisaatioineen ja valta-asemineen. Toimijuus tulisi huomioida kaikilla tasoilla, jotta yksilö voisi olla tasa-arvoinen toimija yhteiskunnassa. Toimijuuden toteutuminen uudessa yhteiskunnassa voi jäädä vähäiseksi esimerkiksi puutteellisen kielitaidon, koulutuksen tai kulttuurierojen vuoksi. (Rautavuoma ja Turtiainen 2018, 146-150.) Myös Ronkainen (1999) tuo esiin, että yksilön asema yhteiskunnan arvohierarkioissa määrittää hänen toimintamahdollisuuksiensa laajuutta. Toiminnasta puhuminen edellyttää, että yksilö toimii mahdollisuuksiensa rajoissa. Siksi toiminta on aina subjektiivisesti vapaata ja se voikin toteutua monin tavoin: ottamalla ehdot annettuina, kapinoimalla niitä vastaan, muokkaamalla ja tulkitsemalla uudelleen tai tekemällä toisin. Toisaalta juuri subjektiivisen vapauden kokemuksen kautta yksilö voi muuttaa asemansa rajoja. Tätä ilmentää turvapaikanhakijoiden kohdalla se, että toimijuus voi ilmetä muutokseen sopeutumisenä ja siitä selviytymisenä, mutta myös muutosvastarintana (Snellman, Seikkula, Wahlström ja Kurri 2014, 212; Stewart 2005).

3.2 Toimijuuden merkitys

Snellmanin, Seikkulan, Wahlströmin ja Kurriin (2014, 212-213) mukaan toimijuus omassa elämässä on keskeisin turvapaikanhakijoiden henkisistä perustarpeista. Sen vuoksi turvapaikanhakijoiden kanssa tehtävässä työssä tulisikin pyrkiä toimijuuden tukemiseen. Tunne ja kokemus siitä, että pystyy asioihin sekä kokee elämän merkitykselliseksi ja hallittavaksi rakentuvat toimijuuden saavuttamisen kautta. (Mt.)

Toimijuuden tukemisella voidaan lisätä ihmisen osallisuuden kokemusta (Castaneda ym. 2018, 79). Osallisuus on oman elämän kulkuun, mahdollisuuksiin ja toimintoihin vaikuttamista. Se on myös ympäröivään yhteiskuntaan, kuten sen elämään ja toimintaan, osallistumista. Se ei ole rakenteellinen tai yksilöllinen ominaisuus, vaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa muotoutuva ainutkertainen kokemus ja elämönhallinnan kannalta olennainen resurssi. Nämä osallisuuden eri ulottuvuudet vaikuttavat toimijuuden mahdollisuuksiin ja rajoituksiin eli siihen, miten yksilö pystyy ja tulkitsee pystyvänsä vaikuttamaan resursseihinsa ja tarpeisiinsa. Siten osallisuus kiinnittyy vahvasti toimijuuteen. (Isola ym. 2017.)

Ihmisen orientoituminen todellisuuteen uudella tavalla mahdollistuu varmimmin jonkin uuden toiminnan kautta (Kotiranta ja Virkki 2011, 125). Merkityksellinen toiminta auttaa ihmistä jäsentämään elämänsä ja kokemaan elämänsä mielekkääksi. Oman osaamisen hyödyntäminen, merkityksellisyyden kokemukset ja arjen johdonmukaisuus (ajan organisointi, rytmi, sisältö, rutiinit ja roolit) ovat toimijuuden kannalta keskeisessä roolissa. (Castaneda ym. 2018, 78-80.) Tätä tukee myös Isolan ym. (2017, 16-30) näkemys siitä, että (vastentahtoinen) joutilaisuus ei toimi inhimillisen toiminnan potentiaalina. Heidän mukaansa ihmisen hyvinvointi lisääntyy, kun omalle ajalle löytyy arvo mielekkään tekemisen myötä ja kun koettu epävarmuus vähenee elämän muuttuessa ennakoitavammaksi. (Mt.)

Toimijuus nähdään keskeisenä psyykkisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden kannalta (Castaneda ym. 2018, 79; Snellman, Seikkula, Wahlström ja Kurri 2014, 212). Toimijuuden puute vaikuttaa negatiivisesti yksilön pystyvyyden kokemukseen ja tunteiden ja käyttäytymisen itsesäätelyyn (Snellman, Seikkula, Wahlström ja Kurri 2014, 212). Toimijuuden puutteella näyttää yleisesti olevan kielteisiä vaikutuksia turvapaikanhakijan psyykkiseen terveyteen (Basoglu ym. 2005; Sundquist ym. 2000). Toimijuuden puuttumisesta seuraa kokemus avuttomuudesta, mikä näkyy väsymyksenä, pettymyksenä ja lannistumisena (Schweitzer, Melville, Steel ja Lacherez 2006). Koetut vaikeudet niin kotimaassa kuin uudessa maassa voivat vähentää toimijuuden

kokemusta elämän eri osa-alueilla (Snellman, Seikkula, Wahlström ja Kurri 2014, 212). Wahlström (2006) toteaa, että toimijuuden puute heikentää turvapaikanhakijan mahdollisuuksia toimia asettamiensa tavoitteiden saavuttamiseksi. Tällöin yksilö toimii tavoilla, jotka eivät vastaa tämän omia odotuksia tai ymmärrystä. (Mt.) Arjessa tämän voidaan ymmärtää näyttäytyvän esimerkiksi toimintakyvyn laskuna tai kotoutumisen hidastumisena. Turvapaikanhakijalla voi maahan tullessaan olla vahvana mielessään tiettyjä tavoitteita, kuten uuden kielen opiskelu. Toimijuuden puuttuessa yksilö ajautuu kauemmas näiden tavoitteiden toteuttamisesta.

Tiettyyn toimijan asemaan asettuessaan yksilö ei juurikaan pysty vaikuttamaan toimintaympäristöönsä (Alasuutari 2007, 188). Näin on myös turvapaikanhakijan kohdalla: tämän mahdollisuudet muuttaa ulkoisia olosuhteita ja puitteita ovat rajalliset. Toimijuuden ja hyvinvoinnin kannalta keskeiseksi tekijöiksi nousevat psyykkisen työn kautta saavutettavat muutokset suhtautumistavoissa. (Snellman, Seikkula, Wahlström ja Kurri 2014, 212-213.) Yksilön on jollain tavalla ymmärrettävä, minkälaisesta positioista käsin hän toimii, toisin sanoen mihin toimijaposition hän on asetettu turvapaikkaprosessin aikana. Tässä annetussa positiossa selviäminen on helpompaa, mikäli yksilö omaksuu sellaisen asenteen ja näkökulman, joka auttaa häntä vähintään sietämään annettuja olosuhteita. Oman selviytymisstrategian kehittäminen on tärkein keino ylläpitää toimijuutta ja hyvinvointia. (Alasuutari 2007, 188-189.)

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämän kandidaatin tutkielman tarkoituksena on lähdeaineiston kautta selvittää turvapaikanhakijoiden toimijuuden haasteita ja mahdollisuuksia turvapaikkaprosessin aikana. Tutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsaukset ovat toisen asteen tutkimuksia, eli tutkimustiedosta tehtyjä tutkimuksia (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 123). Kuvaileva kirjallisuuskatsaus tutkimusmenetelmänä kokoaa ja arvioi jo olemassa olevaa tutkimustietoa aiheesta. Sen avulla saadaan uusia ja erilaisia näkökulmia valitusta ilmiöstä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen voi jakaa neljään vaiheeseen, joista jokainen muodostaa oman kokonaisuutensa. Vaiheet ovat: tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineisto ja sen valinta, kuvailun tekeminen ja tulosten tarkastelu. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa vaiheet voivat edetä päällekkäin ja limittäin. (Kangasniemi ym. 2013, 294.)

Tutkimuskysymykseni on: Mitkä tekijät vaikuttavat turvapaikanhakijan toimijuuden toteutumiseen?

4.1 Tutkimuksen vaiheet

Aloitin aineistonhaun hyödyntämällä useita tietokantoja, kuten JYKDOK, Google, Google Scholar, Sociological Abstracts, Worldwide Political Science Abstracts, Journal, Julkari ja Arto. Käytin hakusanoja turvapaikanhakija, toimijuus, asylum seekers ja human agency. Lisäksi yhdistelin näitä hakusanoja. Selasin myös näiden hakujen perusteella löytyneiden tutkimusten lähdeluetteloita ja osa aineistostani löytyi niistä.

Aineiston mukaanottokriteereitä olivat:

1. Tutkimuksen kohderyhmänä oli turvapaikanhakijat
2. Tutkimus käsitteli turvapaikanhakijoiden elämää sinä aikana, kun he odottivat turvapaikkapäätöstä
3. Tutkimus liittyi toimijuuden toteutumiseen

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen luotettavuus perustuu löydetyn aineiston sisällön jatkuvaan reflektointiin suhteessa tutkimuskysymyksiin ja muuhun tutkimusaineistoon. Aineiston riittävyys määrittyy tutkimuskysymysten laajuuden perusteella. Valitun aineiston tulee täsmentää, jäsentää, kritisoida ja avata tutkimuskysymyksiä. (Kangasniemi ym. 2013, 295-296.) Aineistoni koostuu yhteensä yhdeksästä tutkimuksesta.

Analysoin aineiston sisällönanalyysin keinoin. Aineiston läpikäyntivaiheessa luin aineiston useaan kertaan, jonka jälkeen erottelin ja merkitsin siitä sellaiset asiat, jotka liittyivät tutkimuskysymykseen. Tässä vaiheessa karsiutui sellainen aineisto, joka ei vastannut tutkimuskysymykseen. Seuraavaksi pyrin saamaan aineistosta selkeämmän käsityksen keräämällä merkityt asiat yhteen. Aineistoni tulokset on esitetty teemoittelemalla. Teemoitteluprosessissa pilkoin ja ryhmittelin aineiston erilaisten aihepiirien mukaan. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aloin etsiä varsinaisia teemoja eli aiheita. Vertailin tiettyjen aihepiirien esiintymistä aineistossa ja niistä nousi neljä teemaa, jotka on esitetty tutkielmani tuloksissa.

4.2 Tutkimusaineiston esittely

Juha Suoranta: Vastaanottokeskus (2011)

Suoranta on haastatellut kahdeksaa eri taustoja ja eri sukupuolta edustavaa turvapaikanhakijaa yhdessä Suomessa sijaitsevassa vastaanottokeskuksessa. Haastattelun teemoja olivat elämä vastaanottokeskuksessa, osallistuminen ja harrastukset, vastaanottokeskuksen toiminta ja sen kehittäminen, elämänhallinta sekä tiedot suomalaisesta yhteiskunnasta.

Caroline Fleay ja Lisa Hartley: ‘I Feel Like a Beggar’: Asylum Seekers Living in the Australian Community Without the Right to Work (2016)

Fleayan ja Hartleyn tutkimus perustuu 29 (23 miestä ja 6 naista) Australiassa elävän turvapaikanhakijan puolistrukturoituihin haastatteluihin. Haastattelujen teemoja olivat turvapaikanhakijuiden tuottamat haasteet, osallistuminen, edellinen työtausta, asuminen, terveys, tukiverkostot ja kuulumisen tunne. Haastattelut on toteutettu yksilö- ja ryhmähaastatteluina vuoden 2013 aikana Perthissä, Sydneyssä ja Melbournessa.

Lotta Koistinen: Vastaanottokeskukset, onnistuneet käytännöt ja turvapaikanhakijoiden kokemukset (2017)

Koistisen artikkelissa tarkastellaan Suomen vastaanottokeskustoiminnan toimivuutta vuoden 2015 aikana, jolloin Suomeen saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita. Artikkelissa tarkastellaan vastaanottokeskusten heikkouksia ja vahvuuksia, kokemuksia ja parhaita käytäntöjä sekä turvapaikanhakijoiden kokemuksia vastaanottojärjestelmästä. Artikkelin aineisto koskee yhteensä 128 vastaanottokeskusta. Aineisto perustuu vastaanottokeskusten johtajien (yhteensä 119) haastatteluihin sekä turvapaikanhakijoille (yhteensä 311) teetettyyn kyselyyn.

Camilla Marucco: Turvapaikanhakijoiden arkipäivä (2017)

Turvapaikanhakijoiden arkipäivää tarkastellaan artikkelissa viiden turvapaikanhakijan haastatteluihin ja osallistuvan havainnoinnin muistiinpanoihin nojaten. Tutkimuskohteena oli Turussa sijaitseva Pansion vastaanottokeskus, kaupungin keskusta ja kodit. Haastattelujen teemoja olivat haastateltujen prioriteetit, tavoitteet ja toiveet, elämän myönteiset ja kielteiset piirteet Suomessa, arkipäivän käytännöt, suhde ympäristöön ja muut haastateltujen esille nostamat asiat. Haastattelut toteutettiin englanniksi. Kaikki haastateltavista olivat miehiä ja kotoisin Irakista. Osallistuva havainnointi keskittyi nuoriin irakilaismiehiin, ja sitä toteutettiin Pansion vastaanottokeskuksessa useina kertoina kuukauden aikana loppuvuodesta 2016.

Marko Kelahaara ja Markku Mattila: Onneen ei ole oikotietä tässä maassa. Kauhava ja Kauhavan vastaanottokeskus (2017)

Tutkimus vuonna 2015 perustetun Kauhavan vastaanottokeskuksen ensimmäisestä toimintavuodesta. Tutkimukseen on haastateltu vuoden 2016 aikana yhteensä 16 turvapaikanhakijaa (9 miestä ja 7 naista). Haastateltavat edustivat keskuksen kaikkein suurimpia kansalaisryhmiä (Irak, Afganistan, Somalia, Iran). Lisäksi tutkimukseen on haastateltu vastaanottokeskuksen johtajia, kolmea työntekijää, Kauhavan kaupungin maahanmuuttokoordinaattoria ja Kauhavan

evangelisluterilaisen seurakunnan monikulttuurisuustyöntekijää. Kaikki haastattelut litteroitiin.

Halleh Ghorashi, Marije de Boer ja Floor ten Holder: Unexpected agency on the threshold: Asylum seekers narrating from an asylum seeker centre (2018)

Ghorashi, de Boer ja ten Holder ovat haastatelleet yhteensä 23 (17 miestä ja 6 naista) Alankomaissa elävää turvapaikanhakijaa heidän päivittäisistä kokemuksistaan. Tutkimus toteutettiin kolmessa vastaanottokeskuksessa. Haastattelut toteutettiin ilman tulkkeja englannin ja hollannin kielellä. Haastattelujen lisäksi tutkijat toteuttivat osallistuvaa havainnointia vastaanottokeskuksissa. Haastattelut ja havainnointi on tehty vuonna 2011.

Ville-Samuli Haverinen: Pakotetusta toimeettomuudesta – turvapaikanhakijoiden kotoutuminen vastaanottotoiminnan osana (2018)

Artikkelissa tarkastellaan Suomeen saapuneisiin turvapaikanhakijoihin kohdistuvia integraatio-odotuksia diskurssianalyysin keinoin. Artikkelin pohjautuu vuosien 2016 ja 2017 aikana kerätyn haastatteluaineiston analyysille.

Haverinen on haastatellut vastaanottokeskustyöntekijöitä, eri kuntien ja kaupunkien johtajia ja maahanmuuttokoordinaattoreita sekä vapaaehtoistyöntekijöitä (yhteensä 18). Tutkimusaineisto koostuu litteroiduista suomenkielisistä teemahaastatteluista, joissa haastatellut kertovat työnkuvastaan vastaanottokeskuksessa ja kokemuksistaan turvapaikanhakijoiden kanssa toimimisesta sekä kuvailevat vastaanottotoimintaan liittyviä erilaisia käytäntöjä ja palveluita. Haastattelut on toteutettu viidellä eri puolilla Suomea sijaitsevalla paikkakunnalla, joista jokaiseen avattiin vuonna 2015 vastaanottokeskus.

Sirpa Korhonen ja Marko Siitonen: Social Inclusion and Exclusion in the Life Stories of Deported Asylum Seekers from Finland to Iraqi Kurdistan (2018)

Tutkimuksessa tarkastellaan turvapaikanhakijoiden sosiaalisen osallisuuden ja syrjäytymisen ilmenemistä turvapaikkaprosessin, kielteisen oleskelulupapäätöksen ja kotimaahan palaamisen aikana. Artikkelin on osa laajempaa pakolaisten paluuseen liittyvää tutkimusta ja perustuu Suomesta Irakin Kurdistanin palanneiden turvapaikanhakijoiden haastatteluihin. Korhonen ja Siitonen nostavat artikkelissaan esiin kahden haastatellun näkökulmia. Haastattelut toteutettiin Irakin Kurdistanissa, Sulaimanian kaupungissa.

**Tapio Nykänen, Saara Koikkalainen, Tiina Seppälä, Enni Mikkonen ja Minna Rainio:
Poikkeusajan tilat: vastaanottokeskukset pohjoisessa Suomessa (2019)**

Nykäsen ym. Aineisto koostuu irakilaisten turvapaikanhakijoiden (yhteensä 25, joista 24 miestä ja yksi nainen) nauhoitetuista ja tekstinnetyistä teemahaastatteluista. Nykänen ym. Ovat aineistossaan haastatelleet myös vastaanottokeskusten työntekijöitä ja vastaanottokeskusten naapurustossa asuneita henkilöitä. Turvapaikanhakijoiden haastattelut on toteutettu useilla Lapin paikkakunnilla.

5 RAJATTUA TOIMIJUUTTA

Tässä luvussa tarkastelen sitä, mitkä tekijät vaikuttavat turvapaikanhakijan toimijuuden toteutumiseen.

5.1 Turvapaikkaprosessi

Hallinnan puute suhteessa turvapaikkaprosessiin. Turvapaikkaa hakeva ihminen on monenlaisen hallinnan kohteena. Hallinnan käyttö ei ole sidoksissa tiettyyn toimijaan, vaan turvapaikanhakija on hallinnan kohteena monien toimijoiden taholta useilla tasoilla. Hallinnan prosesseihin voidaan tunnistaa ylikansallinen hallinta (säädökset ja normit), kansallinen hallinta (eduskunta, valtioneuvosto, ministeriöt ja poliisi), paikallinen hallinta (vastaanottokeskukset) ja alueelliset tasot läpäisevä hallinta (kansalaisjärjestöt, kirkko). Hallinnalla viitataan prosessiin, jossa yksilö saa erilaisia määritelmiä, joiden perusteella päätetään yksilön oikeudesta olla ja sijaita Suomessa. (Koistinen ja Jauhiainen 2017.) Tätä ilmentää tutkimusaineistosta esiin noussut löydös siitä, että turvapaikanhakijan ja maahanmuuttoviranomaisen käsitys turvapaikanhakijan asemasta saattaa erota toisistaan (Korhonen ja Siitonen 2018). Tätä saattaa osaltaan selittää Marucon (2017, 97) esittämä näkemys siitä, että *“turvapaikkaprosessi perustuu tarinaan, joka on tapahtunut aiemmin toisessa tilassa.”* Prosessissa on kysymys tämän tarinan ja turvapaikkakriteerien välisestä tulkinnasta sekä siitä, millainen käsitys pakolaisuudesta on kulloinkin vallalla. (Mt.) Voidaan kysyä, millä tavalla turvapaikanhakija tulee ymmärretyksi tarinansa kanssa turvapaikkaprosessin aikana. Turvapaikkapuhuttelu voidaan nähdä hakijan kannalta prosessin tärkeimpänä vaiheena, sillä silloin hakijalla on mahdollisuus kertoa niistä syistä, joiden johdosta hänen on täytynyt lähteä kotimaastaan. Marucon (2017, 97) mukaan prosessin haasteena on myös se, että turvapaikkaa hakevilla ihmisillä saattaa olla tietynlaisia ennakkokäsityksiä ja mielikuvia siitä, mitä heiltä odotetaan turvapaikkapuhuttelussa, sillä val-

litseva käsitys ”hyvästä pakolaisesta” muokkaa näitä mielikuvia. Tämä asettaa tietynlaisia paineita turvapaikanhakijoille, ja saattaa asettaa heidät muokkaamaan tarinaansa erityyppiseksi. (Mt.)

Edellä mainittujen käsityserojen voidaan ymmärtää heikentävän turvapaikanhakijan omaa hallintaa prosessissa, mikäli ne johtavat turvapaikanhakijalle epämieluisaan lopputulokseen. Koistinen ja Jauhiainen (2017, 31) toteavatkin, että turvapaikanhakijan oikeudet ja mahdollisuudet tässä hallinnan prosessissa ovat vähäiset, sillä päätösvalta on loppujen lopuksi jollakin muulla kuin turvapaikanhakijalla itsellään. Korhonen ja Siitonen (2018) tuovat esiin hallinnan puutetta siitä näkökulmasta, että turvapaikanhakijalla on vähäisesti kontrollia suhteessa turvapaikkaprosessin (ajalliseen) kulkuun. Pitkittyneet, vuosia kestävät turvapaikkaprosessit aiheuttavat epävarmuutta omasta tulevaisuudesta ja sitä kautta vaikuttavat myös yksilön toimijuuteen. (Mt.) Beaugrand (2011) puhuu myös hallinnollisen väkivallan käsitteestä, jolla viitataan sosiaalisten oikeuksien toteutumattomuuteen oleskeluluvan epäämisen tai sen saavutettavuuden mahdottomuuden vuoksi. Oleskeluluvan saaminen vaikuttaa yksilön kohtaamiin mahdollisuuksiin ja haasteisiin sekä tulevaisuuden suunnitelmiin (Marucco 2017, 86). Tällä voidaan perustella sen merkitystä myös sosiaalisten oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Asema turvapaikanhakijana. Lain lähtökohdista turvapaikanhakijat ovat erityisessä asemassa, joka asettaa välttämättömiä ehtoja heidän toiminnalleen Suomessa (Marucco 2017, 85). Suoranta (2011, 43-50) kuvaa turvapaikanhakijoiden sosiaalista ja poliittista asemaa olemattomaksi omien vaikutusmahdollisuuksien puutteen vuoksi. Turvapaikanhakijan elämä jäsentyy pitkälti ulkopuolisten tekijöiden vaikutuksen kautta. (Mt.) Myös Ghorashin, de Boerin ja ten Holderin (2018, 382) mukaan turvapaikkaprosessi näkyy yksilöiden elämässä laillisen aseman puutteena, sosiaalisena syrjäytymisenä sekä rajoituksina liikkuvuuden, opiskelun ja työn suhteen. Korhonen ja Siitonen (2018) toteavat, että turvapaikanhakijat eivät myöskään aina ole tietoisia turvapaikkaprosessin eri vaiheista. Tiedon puute lisää heidän ymmärtämättömyyttään turvapaikkamenettelystä, sen säännöistä ja määräyksistä. Tämä rajaa yksilön toimijuutta johtuen turhautumiseen ja masennukseen. (Ghorashi, de Boer ja ten Holder 2018, 382.)

5.2 Uuteen elinympäristöön sopeutuminen

Tarkastelemissani tutkimuksissa turvapaikanhakijoiden elinympäristö nousee keskeiseen rooliin toimijuuden näkökulmasta. Elinympäristö käsittää tässä yhteydessä paikan, jossa turvapaikanhakija asuu sekä sen lähiympäristön.

Asuinympäristö. Asuinympäristö asettaa ehtoja konkreettisille arjen toiminnoille, kuten ruuanlaitolle (Nykänen ym. 2019, 165-166). Siten sen rooli arjen toimijuuden toteutumisen kannalta voidaan ymmärtää varsin merkitykselliseksi. Laitosmainen asuinympäristö asettaa turvapaikanhakijalle enemmän näitä arjen toimintoihin vaikuttavia ehtoja: itsenäisen toiminnan mahdollisuudet rajautuvat sen mukaan, mitä laitosmaisemmassa asuinympäristössä eletään (Haverinen 2018; Nykänen ym. 2019, 165). Arkirutiinien toteuttaminen vaatii tietynlaista yhteistoimintaa ja järjestelyjä asuinympäristössä, jossa keittiöt, suihkutilat ja vessat jaetaan muiden kanssa (Suoranta 2011, 78). Vastakohtana tälle oma asunto tarjoaa yksilölle mahdollisuuden rentoutua, saada omaa tilaa ja toteuttaa sosiaalisia suhteita haluamallaan tavalla. Oma aika ja tilaa organisoidaan yksilönä, johon ei laitosmaisessa, ryhmien ohjailuun tarkoitettussa ympäristössä ole samankaltaista mahdollisuutta. Oma koti auttaa normalisoimaan elämää ja voi toimia voimavarana, joka lisää turvapaikanhakijan toimijuutta. (Marucco 2017, 91.) Hajasijoitetun asumisen nähdään edistävän myös turvapaikanhakijoiden kotoutumista sen myötä, että arki on enemmän ”normaalia”. Lisäksi tällainen asumismuoto tukee turvapaikanhakijoiden itsenäisyyttä. (Koistinen 2017, 53.) Myös Nykänen ym. (2019, 165-166) korostavat itsenäisemmän elämän merkitystä siinä, että se mahdollistaa turvapaikanhakijalle suuremman hallinnan tunteen omaa elämää kohtaan. Suoranta (2011, 42-43) tuo esiin samaa näkökulmaa kuvatessaan vastaanottokeskusta paikkana, jossa elämää säädellään muiden luomilla säännöillä. Säännöistä ei useinkaan voi neuvotella, jolloin niistä ei voida ottaa myöskään vastuuta. (Mt.) Oma hallinnan tunne vähenee sen myötä, että kontrolli on jollakin muulla.

Vastaanottokeskusten sijainti. Vastaanottokeskukset on Suomessa sijoitettu usein syrjäseuduille. Tämä koetaan turvapaikanhakijoiden keskuudessa haasteeksi, sillä asuinympäristö lähitömaassa on usein ollut varsin erilainen. (Haverinen 2018; Marucco 2017, 91-93; Nykänen ym. 2019, 165-166.) Esimerkiksi useat irakilaiset turvapaikanhakijat tulevat kaupungeista, joiden asukasmäärä on merkittävästi suurempi kuin kaupungeissa Suomessa yleensä (Marucco 2017, 92). Syrjäseuduilla sijaitsevilla vastaanottokeskuksissa koetaan vahvemmin etnisiin suhteisiin liittyviä jännitteitä kuin suurempien paikkakuntien vastaanottokeskuksissa. Tämä voi kuitenkin selittyä sillä, että erilaisten jännitteiden havaitseminen voi olla työntekijöiden taholta helpompaa pienemmissä vastaanottokeskuksissa. (Koistinen 2017, 63.) Haverinen (2018, 322) nostaa esiin myös toisenlaista näkökulmaa vastaanottokeskusten sijaintiin. Hänen mukaansa pienemät paikkakunnat voivat tarjota turvapaikanhakijoille tiiviin paikallisyhteisön, joka voi kaupunkiympäristöä joustavammin mahdollistaa uudenlaisten vastaanotto toiminnan sisältöjen ja

muotojen kehittämisen. Lisäksi pienemmillä paikkakunnilla erilaisten hajautettujen asumisratkaisujen toteuttaminen voi olla helpompaa. Tällaiset asumisratkaisut mahdollistavat turvapaikanhakijoiden ja paikallisväestön välisen kohtaamisen arjen tasolla. (Mt.)

Elinympäristö kytkeytyy turvapaikanhakijan toimijuuteen monella tasolla. Turvapaikanhakijan on mahdollista vaikuttaa omaan asuinpaikkaan työssäkäynnin tai omien verkostojen kautta. Työssäkäynti voi taloudellisesti mahdollistaa oman asunnon vuokraamisen. Yleensä turvapaikanhakijat ovat kuitenkin sen varassa, mihin heidät päätetään sijoittaa. Heillä ei siis ole omia vaikutusmahdollisuuksia asiaan, mikä heikentää toimijuuden kokemusta. Toiseksi elinympäristö näyttää vaikuttavan toimijuuteen sen kautta, millaiseksi turvapaikanhakijan arki muodostuu. (Marucco 2017, 91-93.) Tarkastelemissani tutkimuksissa turvapaikanhakijat kokivat maa-seutumaisen ympäristön tarjoavan vähemmän mielekästä tekemistä ja aktiviteetteja. Syrjäisillä paikkakunnilla harrastus- ja työmahdollisuudet ovat isoja kaupunkeja huonommat, joten vastaanottokeskusten sijainnilla on tätä kautta vaikutusta turvapaikanhakijoiden toimintamahdollisuuksiin (Haverinen 2018, 322; Suoranta 2011, 73).

Vastaanottokeskus paikkana. Paikkana vastaanottokeskus edustaa turvapaikanhakijoille välitilaa ja –aikaa. Se ei ole vakituinen koti kenellekään, mutta toisaalta turvapaikanhakijalla ei ole myöskään tietoa vastaanottokeskuksessa olemisen ajasta. Turvapaikanhakija ei ole enää kotimaassaan, mutta ei vielä uudessakaan maassa. (Suoranta 2011, 42.) Vastaanottokeskus voidaan nähdä tilana, jossa asioita tapahtuu vain yhdelle, tietyssä asemassa olevalle ihmisryhmälle (Marucco 2017, 95). Se on oma, erillinen, jatkuvasti liikkeessä oleva ja uudelleen rakentuva yhteisönsä (Suoranta 2011, 42). Tätä liikettä ja uudelleen rakentumista kuvastaa ihmisten jatkuva tuleminen ja lähteminen (Nykänen ym. 2019, 166; Suoranta 2011, 42). Voidaan ymmärtää, että nämä muutokset asukaskunnassa edellyttävät asukkailta aina jonkinlaista uudelleen järjestäytymistä. Toisaalta on huomattava, että myös organisaatiotasolla tapahtuvat muutokset aiheuttavat tätä jatkuvaa liikettä. Esimerkiksi työskentelytapojen tai –tilojen muutoksilla on usein suora tai välillinen vaikutus vastaanottokeskuksessa asuvien turvapaikanhakijoiden arkeen.

5.3 Kielitaito

Tarkastelemissani tutkimuksissa turvapaikanhakijat suhtautuivat pääosin myönteisesti kielen opiskeluun ja opetusta toivottiin määrällisesti nykyistä enemmän (Kelahaara ja Mattila 2017, 24; Marucco 2017, 88; Suoranta 2011, 60). Opiskeluun osallistuminen on sidoksissa turvapaikanhakijan kiinnostukseen ja motivaatioon. Motivaation ja kiinnostuksen puutteen lisäksi

muita osallistumattomuuteen liittyviä tekijöitä on sairaudet, stressi, voimattomuus, mielenterveysongelmat ja (syvä) masennus. (Marucco 2017, 89.) Pitkä odotusaika ja kielteinen oleskelulupapäätös voivat heikentää opiskelumotivaatiota (Kelahaara ja Mattila 2017, 23-24; Suoranta 2011, 39). Toisaalta kielteisen oleskelulupapäätöksen aiheuttama stressi ja siitä johtuva keskittymiskyvyn puute vaikeuttavat opiskelua (Suoranta 2011, 39, 88).

Asioiden hoitamisen ja muun kommunikoinnin kannalta kielen oppiminen on tärkeää erityisesti niille, joilla ei ole englannin kielen taitoa (Marucco 2017, 87-88; Suoranta 2011, 60). Kelahaara ja Mattila (2017, 16-17) toteavat, että kielitaitoiset turvapaikanhakijat päätyvät helposti etuoikeutetumpaan asemaan suhteessa kielitaidottomiin henkilöihin. Länsimaissa käytettyjen kansainvälisten kielten (esimerkiksi englanti tai saksa) osaaminen mahdollistaa itsenäisen, ilman tulkkia tapahtuvan vuorovaikutuksen esimerkiksi vastaanottokeskuksen henkilökunnan kanssa. Kieltä taitamattomat turvapaikanhakijat saattavat syrjäytyä toiminnasta tai tiedon jakamisesta vastaanottokeskuksessa. (Mt.)

Vastaanottokeskuksissa majoittuu turvapaikanhakijoita hyvin erilaisista kieli- ja kulttuuritaustoista (Kelahaara ja Mattila 2017, 16). Yhteisen kielen puuttuminen voi aiheuttaa haasteita ympäristössä, jossa esimerkiksi keittiötilat jaetaan muiden kanssa. Näitä haasteita on kuvattu muun muassa riitatilanteina muiden asukkaiden kanssa (Suoranta 2011, 89). Sosiaalisen vuorovaikutuksen ja hyvinvoinnin kannalta on varsin tärkeää, että ihmisellä on joku, jonka kanssa hän jakaa saman kielen.

5.4 Toimijuutta välitilassa

Turvapaikkaprosessia luonnehditaan välitilaksi, jossa arki täyttyy lähinnä epävarmasta odotuksesta (Suoranta 2011, 42; Nykänen ym. 2019, 168-170). Turvapaikanhakijalla voi olla pyrkimyksenä siirtyä ulos tästä välitilasta normaaliin elämään ja yhteiskuntaan (Miettinen, Jokinen ja Mikkonen 2013, 177-178). Ghorashi, de Boer ja ten Holder (2018, 381) toteavat, että pitkä odotusaika ja kielteisen turvapaikkapäätöksen saaminen voivat vaikuttaa yksilön motivaatioon pysyä aktiivisena toimijana.

Odottaminen ilman rutiineja aiheuttaa voimattomuuden tunnetta, mikä näkyy arjessa passivoitumisena. Passiivisuus ja toimintamahdollisuuksien puute aiheuttaa turvapaikanhakijalle tavanomaisesta arjesta erkaantumista. (Marucco 2017; Nykänen ym. 2019, 165-166.) Marucco (2017, 86) toteaa, että rutiinien puuttuminen johtaa motivaation menetykseen, jolloin ajaututaan tilanteeseen, jossa päivät täyttyvät lähinnä nukkumisesta. Toimettomuus ja vuorovaiku-

tuksen puute näyttävät syventävän kokemusta välitilassa olemisesta. Mahdollisuus mielekkäiseen tekemiseen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen edistävät tunnetta omasta tarpeellisuudesta ja vähentävät kokemusta erilaisten toimenpiteiden tai hallinnan kohteena olemisesta. (Nykänen ym. 2019, 170.) Edellä mainitut tekijät selittävät sitä, miksi vastaanottokeskuksissa on tärkeää järjestää säännöllistä toimintaa, ja miksi asukkaita on tärkeää motivoida mukaan toimintaan. Myös ulkopuoliset tahot, kuten järjestöt, järjestävät usein erilaista toimintaa turvapaikanhaki-joille. Ghorashi, de Boer ja ten Holder (2018, 381) toteavatkin, että (vastaanottokeskuksesta) liikkeelle lähteminen vaikeutuu, jos siihen ei koeta tarkoitusta tai syytä (Ghorashi, de Boer ja ten Holder 2018, 381).

Mielekäs arki. Koistisen (2017, 64) mukaan vastaanottokeskuksissa kärsitään päivittäisestä tekemisen puutteesta. Tarkastelemissani tutkimuksissa tämänkaltainen tekemisen puute liitettiin stressin ja ongelmien lisääntymiseen. Tämä näyttää johtuvan siitä, että oman elämäntilanteen ja ikävien asioiden miettimiseen jää enemmän aikaa, kun mielekästä tekemistä ei ole. (Fleay ja Hartley 2016; Haverinen 2018, 322; Kelahaara ja Mattila 2017; Marucco 2017; Suoranta 2011, 60.) Sen sijaan aktiivisuus, kuten ihmisten tapaaminen, eri paikoissa käyminen ja muu tekeminen auttavat ylläpitämään normaalia arkea ja vievät ajatuksia pois turvapaikkaprosessista. (Haverinen 2018, 322; Kelahaara ja Mattila 2017; Marucco 2017; Suoranta 2011, 60.) Merkityksellisen tekemisen myötä näkemys omasta elämästä saattaa muuttua tulevaisuusorientoituneeseen suuntaan. Pelkkä odottaminen ja siihen liittyvä turhautuminen jää taka-alalle. Voimavaroja keskitetään toimijuutta tukeviin asioihin, kuten kielen opiskeluun. (Marucco 2017, 98-99.) Toiminnallisuuden puuttumisen vaikutukset näyttävät olevan moniulotteisia: odottaminen ilman mielekästä tekemistä aiheuttaa voimattomuutta ja passivoitumista, mutta samanaikaisesti passivoituminen lisää stressiä.

Ghorashi, de Boer ja ten Holder (2018, 385) toteavat, että tiedon puute ja rajalliset resurssit vaikuttavat turvapaikanhakijoiden mahdollisuuksiin uudessa ympäristössä heikentäen heidän toimijuuttaan. Tästä huolimatta välitilassa eläminen voi tuottaa myös positiivisia seurauksia. Yksilön on mietittävä, kuinka tämä voi toteuttaa itseään ilman, että annetut rakenteelliset tekijät tulevat vastaan. Tämä kehittää ihmisen resursseja ajattelussa ja kekseliäisyydessä. (Mt.)

Sosiaalinen osallisuus. Marucco (2017, 85) toteaa, että jokapäiväiset arkiset toimet ovat tärkeitä myös yhteenkuuluvuuden rakentumisen näkökulmasta. Mielekäs arki estää haitallisen eriytymisen kehittymistä. (Mt.) Myös Suoranta (2011, 70-73) tuo esiin, että erilaisiin asioihin osallistuminen voi tarjota tärkeän sidoksen liittyä yhteiskuntaan. Voidaan olettaa, että tämä

edistää toimijuuden toteutumista: turvapaikanhakija on lähempänä täysivaltaista poliittista, sosiaalista ja sivistyksellistä toimijaa statuksestaan huolimatta. Suora, ilman välikäsiä tapahtuva tutustuminen suomalaisiin on turvapaikanhakijoille kuitenkin usein vaikeaa kieliongelmistä, kulttuurieroista ja erilaisista ennakkoluuloista johtuen (Marucco 2017, 87-88; Nykänen ym. 2019, 168). Suoranta (2011, 70-73) toteaaakin, että harrastukset ja työ tarjoaisivat luonnollisen mahdollisuuden luoda suhteita Suomeen ja suomalaisiin.

Työn merkitys. Usein turvapaikanhakijalla on uuteen maahan tullessaan päällimmäisenä haluna päästä tekemään työtä. Työttömyyden vaikutukset korostuvat turvapaikanhakijoiden elämässä erityisesti toiminnan puuttumisen kautta. Työssäkäynti rytmittää arkea ja tarjoaa muunlaista ajateltavaa henkisesti vaikeassa elämäntilanteessa. Työn kautta luodaan merkitystä ja tarkoitusta elämään. Tunne siitä, että on hyödytön, on varsin yleinen kokemus turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Työn kautta he voivat kokea olevansa hyödyllisiä jossakin. (Fleay ja Hartley 2016; Kelahaara ja Mattila 2017, 26-28; Suoranta 2011, 60.) Työn puutteeseen näyttää liittyvän myös sukupuolittunutta häpeää, sillä usein kotimaassa miehen tehtävänä on ollut tehdä työtä (Nykänen ym. 2019, 169).

Fleay ja Hartley (2016, 1037-1045) tuovat esiin, että turvapaikanhakijoiden työttömyys ja siitä aiheutuva pienituloisuus aiheuttaa sekä passivoitumista että toimintamahdollisuuksien puutetta: pienituloisuus kaventaa toimintamahdollisuuksia, jolloin myös osallistuminen erilaisiin asioihin on vähäisempää. Ghorashi, de Boer ja ten Holder (2018, 381) toteavat, että pienituloisuus rajoittaa liikkumista etenkin syrjäisillä seuduilla asuvien turvapaikanhakijoiden kohdalla. Taloudellisen näkökulman lisäksi työssäkäyntiin näyttää liittyvän myös toisenlaisia näkökulmia, sillä Nykänen ym. (2019, 169) tuovat esiin, että riippuvuus yhteiskunnan antamasta taloudellisesta tuesta (vastaanottorahasta) aiheuttaa jopa häpeän tunteita joillekin turvapaikanhakijoille.

6 POHDINTA

Tutkielmani tavoitteena oli pyrkiä selvittämään turvapaikanhakijoiden toimijuuden haasteita ja mahdollisuuksia turvapaikkaprosessin aikana. Lähdin tutkimaan aihetta seuraavan tutkimuskysymyksen avulla: Mitkä tekijät vaikuttavat turvapaikanhakijan toimijuuden toteutumiseen? Tutkimusaineiston pohjalta löysin vastauksia tutkimuskysymykseeni. Tutkielman aikana olen peilannut aineiston tuottamaa ymmärrystä myös omiin kokemuksiini vastaanottokeskustyössä.

Toimijuus näyttää muodostuvan useista tekijöistä ja nämä osa-alueet näyttävät myös limittyvän toisiinsa. Esimerkiksi kielitaito vaikuttaa konkreettisesti siihen, kuinka hyvin ihminen pystyy osallistumaan asioihin. Kieli vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin sekä esimerkiksi työssäkäyntimahdollisuuksiin. Turvapaikanhakijan toimijuus on rajattua lainsäädännöllisistä, kulttuurisista, sosiaalisista ja taloudellisista syistä johtuen. Toimijuuden puute näyttää liittyvän siihen, ettei yksilö pysty itse vaikuttamaan asioihin. Toimijuutta lisää se, että turvapaikanhakija keskittyy niihin asioihin, joihin hänellä on vaikutusvaltaa. Tällaisena tekijänä voi toimia esimerkiksi oman arjen järjestäminen mahdollisimman mielekkääksi.

Turvapaikanhakijalla on oikeuksien lisäksi velvollisuuksia, jotka pohjautuvat lainsäädäntöön. Lainsäädäntö asettaa turvapaikanhakijat erilaiseen asemaan suhteessa Suomen kansalaiseen. He elävät toisenlaisessa todellisuudessa, marginaalissa. Toisaalta toisenlainen todellisuus tarkoittaa marginaaliin asettumisen lisäksi sitä, että saapuessaan toisesta maasta uuteen kulttuuriin, he saapuvat konkreettisesti toisenlaiseen todellisuuteen. Kulttuuriin liittyvät normit säätelevät sitä, millä tavalla turvapaikanhakija voi toteuttaa omaa kulttuuriaan Suomessa. Toisaalta eri kulttuurista tuleminen asettaa haasteita myös esimerkiksi työnsaannille. Myös sosiaaliset suhteet muuttavat muotoaan, kun turvapaikanhakija saapuu uuteen kulttuuriin. Tämän vuoksi olisi erityisen tärkeää, että vastaanottokeskuksesta löytyisi samaa kulttuuria edustavia henkilöitä.

Tutkielmani aineisto vastasi siihen, mitkä tekijät uudessa maassa vaikuttavat turvapaikanhakijan toimijuuteen. Tätä tietoa tarvitaan kehittämään vastaanottojärjestelmää entistä enemmän siihen suuntaan, että se tukisi turvapaikanhakijoiden toimijuutta ja osallisuutta turvapaikkaprosessin aikana. Suorannan (2011, 12) mukaan turvapaikanhakijoita pidetään kuin varastossa, kunnes he saavat päätöksen hakemukseensa. Ghorashi, de Boer ja ten Holder (2018) taas toteavat, että odotustilassa tai välitilassa olon seurauksena odottamisesta alkaa tulla turvapaikanhakijoille kuin sääntö tai normi. Tämä ei kuitenkaan voi olla vastaanottojärjestelmän tarkoitus. Tutkimusaineisto vahvisti omaa kokemustani siitä, että monilla turvapaikanhakijoilla on halu ylläpitää omaa osaamistaan ja toimijuuttaan, mutta yksilöllisiä keinoja tähän on haastavaa löytää käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Turvapaikanhaku on tilapäinen elämänvaihe, mutta hakemusten käsittelyajat ovat ajoittain pitkittyneet huomattavastikin ruuhkautumisen vuoksi. Käsittelyajat ovat pitkiä myös valitusprosessien ja uusintahakemusten tekemisen johdosta. Tämä tarkoittaa, että ihminen saattaa olla turvapaikanhakijana useita vuosia.

Tutkielmani aineistossa korostui toimijuuden haasteet turvapaikanhakijoiden elämässä, mutta se ei tarkoita, etteikö yksilön toimijuuteen liittyisi myös mahdollisuuksia. Myös turvapaikanhakijoiden henkilökohtaiset resurssit vaikuttavat toimijuuteen tai sen puutteeseen. Snellmanin, Seikkulan, Wahlströmin ja Kurrin (2014, 213) mukaan vaikeista kokemuksista huolimatta turvapaikanhakijoilla on myös resilienssiä, joka edistää hyvää mielenterveyttä ja auttaa selviämään vaikeistakin tilanteista. Nykäsen ym. (2019, 165) mukaan globaalisti tarkasteltuna suurin osa pakolaisista on ennen kotimaasta lähtöä elänyt omatoimista elämää. Voidaan olettaa, että taustat kotimaassa liittyvät haluun työllistyä ja elää itsenäisesti myös Suomessa. Luku- ja kirjoitustaidoton turvapaikanhakija aloittaa opiskelun käytännössä alusta Suomessa, kun taas (korkeasti) koulutetuilla on mahdollisuus päästä etenemään nopeammin. Toisaalta lopulta kaikki turvapaikanhakijat ovat lainsäädännöllisesti samassa asemassa, eikä esimerkiksi koulutus vaikuta siihen, mitä toimija saa tehdä Suomessa. Sen sijaan se voi kuitenkin vaikuttaa siihen, mitä toimija pystyy tekemään, kuten työllistymään nopeammin.

Myös perhe on osa turvapaikanhakijan henkilökohtaisia resursseja. Moni pakolaisperhe joutuu maasta tai maahanmuuton jälkeen viettämään ylirajaista eli transnationaalista arkea. Peltola (2014, 27) toteaa, että tällainen perheverkosto voi tarjota perheenjäsenille tunteen perheyhteydestä, hoivaa sekä sosiaalisia ja materiaalisia resursseja. Se myös asettaa perheenjäsenille odotuksia vastavuoroisuudesta ja vastuun kantamisesta. Perheen maantieteellinen hajoaminen voi kuitenkin aiheuttaa yksilölle yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita sen yhteiskunnan paikallisessa kontekstissa, johon muutto on tapahtunut. (Mt.) Alitolppa-Niitamo, Fågel ja Säävälä (2013, 44-45) toteavat, että perheen pysyessä riittävän eheänä ja toimivana se voi olla maahanmuuttajan tärkein kotoutumisen resurssi. Tällöin perhe toimii jäsenilleen emotionaalisenä tukena ja identiteetin peilinä. Sillä on keskeinen merkitys selviytymistä tukevana ja suojaavana tekijänä pakolaisuuden eri vaiheissa. (Mt.)

Ghorashi, de Boer ja ten Holder (2018, 386) toteavat, että turvapaikanhakijoita ei tulisi nähdä uhreina vaan toimijoina, jotka haluavat rakentaa uutta, merkityksellistä elämää. Ymmärrän, että vain siten heidän toimijuutensa voi alkaa rakentua uudessa maassa. Myös rakenteellisia muutoksia ja keinoja tarvitaan. Tutkimusaineistoa lukiessani huomasin, että aineisto keskittyi vahvasti toimijuuden haasteisiin. Kertooko tämä siitä, että turvapaikanhakijoiden toimijuus toteutuu huonosti, on vaikea kysymys. Joka tapauksessa aihe on merkityksellinen ja toimijuuden tukemisen mahdollisuudet ansaitsevat enemmän huomiota. Turvaa hakevilla ihmisillä on osaaamista, potentiaalia ja halua toteuttaa itseään myös uudessa yhteiskunnassa. Tämän mahdollis-

tuminen entistä paremmin edellyttää rakenteellisten muutosten lisäksi muutosta yleisesti asenteisiin turvapaikanhakijoita kohtaan. Ennen kaikkea on huomattava, että turvapaikanhakijoiden tarvitsema tuki on yksilöllistä myös toimijuuden suhteen.

Lähteet

Abrisketa, Joana, Churruca, Cristina, de la Cruz, Cristina, García, Laura, Márquez, Carmen, Morondo, Dolores, Nagore, María, Sosa, Lorena ja Timmer, Alexandra. 2015. "Human Rights Priorities in the European Union's External and Internal Policies: An Assessment of Consistency with A Special Focus On Vulnerable Groups." FRAME Report 12 (2).

Adler, Jonathan M. 2012. "Living Into the Story: Agency and Coherence in a Longitudinal Study of Narrative Identity Development and Mental Health Over the Course of Psychotherapy." *Journal of Personality and Social Psychology* 102 (2): 367–389.

Aho, Päivi. 1999. *Haasteet ja asiantuntijuus sosiaalialan työssä*. Porvoo: WSOY.

Alasuutari, Pertti. *Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina ja Säävälä, Minna. 2013. *Olemme muuttaneet – ja koutoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. Helsinki: Väestöliitto ry.

Allardt, Erik. 1993. *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Nussbaum, Martha C. ja Sen, Amartya. (toim.) *The Quality of Life*. New York: Oxford University Press, 89-94.

Bandura, Albert. 2001. "Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective." *Annual Review of Psychology* 52: 1-26.

Barnes, Barry. 2000. *Understanding Agency. Social Theory and Responsible Action*. Lontoo: Sage.

Basoglu, Metin, Livanou, Maria, Cronobaric, Cvetana, Franciskovic, Tanja, Suljic, Enra, Duric, D ja Vranesic, Melin. 2005. "Psychiatric and cognitive effects of war in former Yugoslavia. Association of lack of redress for trauma and posttraumatic stress reactions." *The Journal of the American Medical Association* 294: 580-590.

Beaugrand, Claire. 2011. "Statelessness & Administrative Violence: Bidūns ' Survival Strategies in Kuwait." *The Muslim World* 101 (2): 228-250.

Brandl, Ulrike ja Czech, Philip. 2015. *General and Specific Vulnerability of Protectionseekers in the EU: Is There an Adequate Response to Their Needs?* Teoksessa Ippolito, Francesca ja Iglesias Sánchez, Sara. (toim.) *Protecting Vulnerable Groups: The European Human Rights Framework*. Oxford: Hart Publishing, 247-270.

Castaneda, Anu E., Mäki-Opas, Johanna, Jokela, Satu, Kivi, Nina, Lähteenmäki, Minna, Miettinen, Tanja, Nieminen, Satu, Santalahti, Päivi ja PALOMA-asiantuntijaryhmä. 2018. *Pakolaisten mielenterveyden tukeminen Suomessa. PALOMA-käsikirja*. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.

EIT, Rahimi v. Kreikka 8687/08, 5.7.2011.

EIT, Yordanova ym. v. Bulgaria 25446/06, 24.4.2012.

Euroopan neuvosto. 2003. Euroopan neuvoston direktiivi 2003/9/EY turvapaikanhakijoiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vähimmäisvaatimuksista.

Fleay, Caroline ja Hartley, Lisa. 2016. "I Feel Like a Beggar": Asylum Seekers Living in the Australian Community Without the Right to Work." *Int. Migration & Integration* 17: 1031-1048.

Ghorashi, Halleh, de Boer, Marije ja ten Holder, Floor. 2018. "Unexpected agency on the threshold: Asylum seekers narrating from an asylum seeker centre." *Current Sociology* 66 (3): 373–391.

Gothoni, Raili ja Siirto, Ulla. 2003. *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Haverinen, Ville-Samuli. 2018. "Pakotetusta toimeettomuudesta – turvapaikanhakijoiden koututuminen vastaanotto toiminnan osana." *Janus* 26 (4): 309-225.

Heikkilä, Mikaela ja Mustaniemi-Laakso, Maija. 2019. Turvapaikanhakijoiden haavoittuvuuden huomioiminen Suomen ulkomaalaisoikeudessa ja -käytänteissä. Teoksessa Lyytinen, Eveliina. (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisinstituutti, 65-87.

Huttunen, Laura. 2002. *Pahan karttalehtiä. Maahanmuuttajat ja pahan kokemuksen paikat*. Teoksessa Laitinen, Merja ja Hurtig, Johanna. (toim.) *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 86–107.

Huttunen, Laura. 2004. Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, Arja, Huttunen, Laura ja Kulmala, Anna. (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta*. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 134-170.

Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla ja Keto-Tokoi, Anna. 2017. *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Työpäperi 33/2017. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Juvonen, Anna-Maija. 2021. *Maahanmuuton lait ja menettelyt - käytännön käsikirja*. 2. uudistettu painos. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Kangasniemi, Mari, Utriainen, Kati, Ahonen, Sanna-Mari, Pietilä, Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri ja Liikanen, Eeva. 2013. Kuvailuva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsennettyyn tietoon. *Hoitotiede* 25 (4): 291-301. Helsinki: Sairaanhoidtajien koulutuslaitos.

Kelahaara, Marko ja Mattila, Markku. 2017. *Onneen ei ole oikotietä tässä maassa*. Kauhava ja Kauhavan vastaanottokeskus. Julkaisuja 10. Turku: Siirtolaisinstituutti.

Koistinen, Lotta ja Jauhiainen, Jussi S. 2017. Turvapaikanhakijoiden hallinta. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turku: Turun yliopisto, 31-48.

Koistinen, Lotta. 2017. *Vastaanottokeskukset, onnistuneet käytännöt ja turvapaikanhakijoiden kokemukset*. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turku: Turun yliopisto, 49-64.

Korhonen, Sirpa ja Siitonen, Marko. 2018. "Social Inclusion and Exclusion in the Life Stories of Deported Asylum Seekers from Finland to Iraqi Kurdistan." *Nordic Journal of Migration Research*; Warsaw 8 (3): 183-191.

Kotiranta, Tuija ja Virkki, Tuija. 2011. Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa Kotiranta, Tuija, Niemi, Petteri ja Haaki, Raili. (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 113-132.

Kuosma, Tapio. 2016. *Turvapaikka ja pakolaisasema. Kansainvälisen suojelun periaatteet*. EU: Nordbooks.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010.

Lyytinen, Eveliina. 2019. Johdanto. Teoksessa Lyytinen, Eveliina. (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Turku: Siirtolaisinstituutti, 15-36.

Maahanmuuttovirasto. 2022a. *Turvapaikka Suomesta. Turvapaikan hakeminen*. Viitattu 4.4.2022 <https://migri.fi/turvapaikan-hakeminen>

Maahanmuuttovirasto. 2022b. *Turvapaikka Suomesta. Majoittuminen yksityismajoitukseen*. Viitattu 4.4.2022 <https://migri.fi/majoittuminen-yksityismajoitukseen>

Maahanmuuttovirasto. 2022c. *Turvapaikka Suomesta. Arki vastaanottokeskuksessa*. Viitattu 4.4.2022 <https://migri.fi/arki-vastaanottokeskuksessa>

Maahanmuuttovirasto. 2022d. *Arki vastaanottokeskuksessa. Terveystieteiden huolto*. Viitattu 6.4.2022 <https://migri.fi/terveydenhuolto>

Maahanmuuttovirasto. 2022e. *Arki vastaanottokeskuksessa. Sosiaalipalvelut*. Viitattu 6.4.2022 <https://migri.fi/sosiaalipalvelut>

Maahanmuuttovirasto. 2022f. *Arki vastaanottokeskuksessa. Työ- ja opintotoiminta*. Viitattu 6.4.2022 <https://migri.fi/tyo-ja-opintotoiminta>

Maahanmuuttovirasto. 2022g. *Opiskelu Suomessa. Lukuvuosimaksut*. Viitattu 7.4.2022 <https://migri.fi/lukuvuosimaksut>

Maahanmuuttovirasto. 2022h. *Yli 35 000 hakenut tilapäistä suojelua Suomesta – vastaanottojärjestelmän piirissä enemmän asiakkaita kuin koskaan*. Viitattu 13.8.2022 <https://migri.fi/-/yli-35-000-hakenut-tilapaista-suojelua-suomesta-vastaanottojarjestelman-piirissa-enemman-asiakkaita-kuin-koskaan>

Marucco, Camilla. 2017. *Turvapaikanhakijoiden arkipäivä*. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turku: Turun yliopisto, 85-101.

Miettinen, Janissa, Jokinen, Reetta ja Mikkonen, Marko. 2013. *Monikulttuurinen ohjaus turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksessa - työskentelyä välitilassa*. Teoksessa Korhonen, Vesa ja Puukari, Sauli. (toim.) *Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 174-190.

Nykänen, Tapio, Koikkalainen, Saara, Seppälä, Tiina, Mikkonen, Enni ja Rainio, Minna. 2019. Poikkeusajan tilat: vastaanottokeskukset pohjoisessa Suomessa. Teoksessa Lyytinen, Eveliina. (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisinstituutti, 161-182.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Maahanmuuttajat ja kotoutuminen. Turvapaikanhakijoiden opiskelumahdollisuudet. Viitattu 7.4.2022 <https://okm.fi/turvapaikanhakijoiden-opiskelu>

Pakolaisapu. 2022. Pakolaisuus Suomessa. Viitattu 8.8.2022 <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus-suomessa/>

Peltola, Marja. 2014. Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvet ja yhteiskunnallinen asema. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 124.

Peroni, Lourdes ja Timmer, Alexandra. 2013. "Vulnerable Groups: The Promise of an Emerging Concept in European Human Rights Convention Law." *International Journal of Constitutional Law* 11 (4): 1056-1085.

Rauta, Asko. 2005. Selvitys maahanmuuttajien mielenterveyspalvelujen tarpeesta ja saatavuudesta. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Rautavuoma, Veera ja Turtiainen, Kati. 2018. Toimijuutta tukeva tulkkaus perhepalveluissa. Teoksessa Hiitola, Johanna, Anis, Merja ja Turtiainen, Kati. (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino, 146-168.

Ronkainen, Suvi. 1999. Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Helsinki: Gaudeamus.

Schweitzer, Robert, Melville, Fritha A S, Steel, Zachary ja Lacherez, Philippe. "Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees." *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 40 (2): 179-187.

Sisäministeriö. 2022. Maahanmuutto. Turvapaikanhakijat ja pakolaiset. Viitattu 5.4.2022 <https://intermin.fi/maahanmuutto/turvapaikanhakijat-ja-pakolaiset>

Snellman, Olli, Seikkula, Jaakko, Wahlström, Jarl ja Kurri, Katja. 2014. "Aikuisten turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten mielenterveyden ja psyykkisten ongelmien erityispiirteet." *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 51: 203–222.

Stewart, Emma. 2005. "Exploring the vulnerability of asylum seekers in the UK." *Popul Space Place* 11: 499-512.

Sundquist, Jan, Bayard-Burfield, Louise, Johansson, Leena Maria ja Johansson, Sven-Erik. 2000. "Impact of ethnicity, violence and acculturation on displaced migrants: psychological distress and psychosomatic complaints among refugees in Sweden." *The Journal of nervous and mental disease* 188: 357-365.

Suoranta, Juha. 2011. Vastaanottokeskus. Helsinki: Into Kustannus Oy.

Timmer, Alexandra, Majtényi, Balázs, Häusler, Katharina ja Salát, Orsolya. 2014. "EU Human Rights, Democracy and Rule of Law: From Concepts to Practice." *FRAME Report* 3 (2).

Tuomi, Jouni ja Sarajärvi, Anneli. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Ulkomaalaislaki 301/2004.

UNHCR. 2022. The UN Refugee Agency. Global Trends. Viitattu 3.8.2022
<https://www.unhcr.org/globaltrends>

Välimäki, Matti. Kylmän sodan ajasta eurooppalaiseen päätöksentekoon: kansainvälistä suojelua hakevia ihmisiä koskeva politiikka ja lainsäädäntö 1973-2015. Teoksessa Lyytinen, Eveliina. (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Turku: Siirtolaisinstituutti, 39-63.

Wahlström, Jarl. 2006. The narrative metaphor and the quest for integration in psychotherapy. Teoksessa O'Leary, Eleanor ja Murphy, Mike. (toim.) New approaches to integration in psychotherapy. New York: Routledge, 38-49.